

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

GOD. XXVII.

LISTOPAD 1931.

BROJ 10.

DUŠAN JAKŠIĆ:

ZAGREB.

MATTERHORN 4.505 m.

I.

Malena Švicarska sakupila je u svoje uzane granice ponajljepše skupine Alpa. Prvo mjesto zauzima Walliska skupina sa svojim ši-ljatim vrhuncima, među kojima dominira oštra piramida Matterhorna, najljepšeg brijege u Alpama. Radi svog osobitog položaja i oblika te radi mučne borbe oko njegova osvajanja i konačno radi tragedije, koja je zadesila Whymperovu grupu, koja se prva uspela na njegov ponosni vrhunac, poznat je Matterhorn u svim planinarskim redovima po čitavome svijetu.

Četiri oštra strma grebena u smjelom naletu uživili su pognutu glavu Matterhorna nad cijelu okolicu. Gledan s različitih strana izgleda Matterhorn uvijek drugačiji. Znameniti alpinist Guido Rey napisao je o tome u svojoj poznatoj knjizi o Matterhornu ovo: »Matterhorn sa strane Staffelalpa ne može se gotovo prepoznati, to nije više ona šiljata i svjetlucava oštrica kao sa Gorner-a, niti je stroga i jednolična piramida, koji oblik imade sa Theodula, a niti ogroman oblik životinje, kao sa Giomein-a; to je jedan groteskni div«.

Na podnožju brijege prostiru se ledenjaci sa svojim nebrojenim pukotinama. To su: sa sjevera Matterhorngletscher, sa zapada Tiefenmattenngletscher, a s juga Gho della Forca a s istoka Furggen-gletscher.

Na sjevernoj strani prilaz je kroz Nicolaithal, s juga kroz Val-Tournanche, a ishodišta su: Zermatt i Breuil.

II.

Četiri grebena koja sižu od podnožja do vrha zovu se: sjevero-istočni Hörnligrat, 2. sjevero-zapadni Zmuttgrat, 3. jugo-zapadni Liongrat i 4. jugo-istočni Furggengrat. Sva četiri grebena prohodana su i to najprije Hörnligrat, onda Liongrat, pa Zmuttgrat i konačno Furggengrat.

Ako razdijelimo pojedine grebene po težini uspona, onda ostaje gornji redoslijed, prama kojemu je Hörnligrat najlakši, a Furggengrat najteži.

Po Hörnligrat-u stigli su planinari prvi put na vrh Matterhorna. To su bili: Edward Whymper, Charles Hudson, D. R. Hadow i Lord Francis Douglas sa vodičima: Michel Croz i Peter Taugwalder otac i sin. Uspon je izvršen 14. jula 1865. Po Liongrat-u uspeli su se prvi: vodič Jean Antoine Carrel i Jean Bich dne 17. jula 1865. Po Zmuttgrat-u uspeli su se prvi: A. F. Mummery, Alex. Burgener, Johann Petrus i Augustin Gentinetta dne 3. septembra 1879. Po Furggengrat-u uspeli su se prvi: Mario Piacenza, Joseph Carrel i Joseph Gaspar dne 9. septembra 1911. Kako se iz gornjih podataka vidi, prva dva grebena osvojena su iste godine u razmaku od tri dana, dok je Zmuttgrat podlegao nakon 14 godina, a Furggengrat tek nakon punih 46 godina!

Lion-i Hörnligrat usko su vezani sa prvim pokušajima uspona na vrh, o čemu će kasnije govoriti, a ovdje bih htio da spomenem samo u kratko mučnu borbu za najtvrdi orah, Furggengrat. Prvi pokušaj, da se po tom grebenu stigne na vrh, učinjen je 19. jula 1880., kada su se A. F. Mummery, Alek. Burgener i Benedikt Venetz uspeli do Furggenschulter-a (oko 4300 m). Tu su naišli na okomitu stijenu, gdje je Mummery ocijenio daljni uspon kao nemoguć, pa su prečkali cijelu širinu gornjeg dijela istočne stijene i dohvatali se Hörnligrat-a. Deset godina nakon toga (1890) partija Guido-a Rey i dvadesetipet godina nakon toga (1905) partija Young-Ryan učinili su isto. 24. augusta 1899. dao je Guido Rey na najtežem mjestu pričvrstiti odozgo jedno 80 m dugu uže, no ipak mu nije uspjelo da se s te strane domogne vrha. Četiri dana kasnije (28. augusta) uspeo se po Liongrat-u na vrh i savladao je zapreku na silazu (t. j. odozgo dolje). Time je Furggengrat bio potpunoma istražen. Konačno je g. 1911. uspjelo Piacenzi, da se nakon borbe od 31 godine, što su je vodili ponajbolji planinari i vodiči, uspne po Furggengrat-u na vrh.

Kroz dalnjih osamnaest godina nije nikome uspjelo, da se uspne po tom grebenu, pa je zato sve do lane (1930.) slovio kao nepristupačan, kada je jednoj talijanskoj partiji uspjelo, da se u jednom veoma kratkom vremenu od 9 sati uspne po njemu na vrh. Sudeći po tom uspjehu može se predumnijevati, da će napokon i taj greben biti otvoren za uspone na Matterhorn.

Postojao je međutim na Matterhornu još jedan problem, i to nje-gova sjeverna stijena. Mnogi su ponajbolji alpinisti nastojali da ga riješe, ali bez uspjeha. Spomenut će samo jedan od najozbiljnijih pothvata, što su ga učinili 12. augusta 1923. Bečanin Alfred Horeschowsky i Franz Piekielko, koji su po sjevernoj stijeni stigli

do visine od 4.000 m, gdje su se od strahovitih kamenih usova morali skloniti na Hörnligrat.

Konačno je ove godine, dne 1. augusta uspjelo dvojici studenata iz München-a, Toni-u i Franz-u Schmid-u, da nakon 31 satnog nad-čovječanskog napora pređu sjevernu stijenu Matterhorna. Jednu strašnu noć proveli su u polovici stijene sred tutnjave neprekidnih kamenih usova, a drugi dan u 2 sata bili su na vrhu.

Njihovo djelo bez sumnje je najteže i najsmjelije u cijeloj historiji alpinizma, pa će zato i ostati zabilježeno zlatnim slovima u njenim analima.

Time sam dao kratki pregled putova i prvih uspona, pa se nadam, da će ti podatci poslužiti kao temelj za upoznavanje toga brijege u redovima naših planinara. Detaljno opisivati pojedine grebene odvelo bi me predaleko, jer je svaki od njih posebna studija, a konačno za naše prilike nije to za sada još ni potrebno. Jedino ću u drugom dijelu svoga članka podrobnije obraditi svoj uspon po Hörnligrat-u, o čemu ću moći pisati po vlastitim opečanjima.

Prvi pokušaji uspona na Matterhorn

Prvi ljudi koji su uopće pokušali da izvedu uspon na Matterhorn bili su lovci i vodiči iz Breuil-a, i to: Jean Jaques Carrel, Jean Antoine Carrel, Gabriel Maquignaz i Abbé Aimé Gorret. To je bilo ljeti g. 1857, kada su stigli do iznad Tête du Lion. Drugi uspon pokušao je J. A. Carrel g. 1859, kada je došao do t. zv. »Kamina«. Godine 1860. poduzet je prvi pokušaj sa švicarske strane. A. Ch. i S. Parker stigli su bez vodiča do visine od po prilici 3600 m. Slijedeće godine ponovili su taj uspon bez boljeg rezultata.

Iste godine (1860) počinju Englezi s ozbiljnim pokušajima za uspon s talijanske strane. John Tyndall i F. B. Hawkin krenuli su mjeseca augusta u stijenu pod vodstvom švicarskog vodiča Joh. Jos. Bennen i J. J. Carrel kao nosača. Tyndall i Bennen stigli su do »Grosser Turm-a«. Godine 1861. došao je u Breuil mladi Englez Edward Whymper, koji je sa jednim vodičem pokušao svoj prvi uspon na vrh. Noću od 29. na 30. septembra bivakirao je na Col du Lion-u. Drugoga dana uspeo se na »Schornstein«, otkuda se morao vratiti, jer mu vodič nije htio dalje. Istovremeno poduzeli su dvojica Carrella na svoju ruku nekoliko bezuspješnih pokušaja. Oni su dosegli vrh »Grosser Turm-a«. T. S. Kennedy došao je na pomisao, da bi uspon zimi bio lakši, pa je 7. I. 1862. god. poduzeo uspon sa Petrom Perren i Petrom Taugwalder. Međutim su se sa visine od 3.400 m, gdje su sagradili kamenu piramidu, morali radi nevremena vratiti.

Te godine dospio je Tyndall kod svog novog pokušaja (sa ljestvama, željeznim čavlima i t. d.) do današnjeg »Pic Tyndall-a« (4241 m). S njim su bili vodiči: J. J. Bennen, A. Walter i J. A. i C. Carrel. Iste godine (1862) došao je Whymper opet u Breuil i 6. VII. pokušao ponovno da se uspne na vrh. Sa svojim drugom Reginald-om Macdonald i vodičima, J. zum Taugwald i Johann-om Kronig te grbavim nosačem Luc-om Meynet bivakirao je na Col du Lion-u noću od 6. na 7. VII. Radi jake bure vratili su se u Breuil. Već 9. VII. kreću opet Whymper i Macdonald sa J. A. Carrel i Pession-om i jednim nosačem put Matterhorn-a. To je bio treći Whymper-ov pokušaj. Noćili su na Tête du Lion, a slijedećeg dana, nakon što su se uspeli preko »Schornstein-a«, izjavio je Pession da je bolestan, a Carrel opet, da bez njega ne će dalje, pa su se radi toga svi skupa vratili u Breuil. 18. VII. 1862. krenuo je Whymper sâm na Col du Lion, gdje je ostao šator od prošlog bivaka. Tu je prenočio, a drugi dan uspeo se do visine od 13.500 stopa, što je bila ujedno najviša do onda postignuta točka. Dalje nije mogao sam, pa se je vraćao. Kod silaza na Col du Lion-u poskliznuo je na jednom strmom snježištu i sletio niz strminu. Kao nekim čudom iznio je tu živu glavu. Po peti put pokušao je Whymper sreću 23. VII. 1862. sa J. A. i C. Carrel-om. Došli su do »Grosser Thurm«-a, otkuda su se radi snježne vijavice vratili. Šesti Whymperov bezuspješni pokušaj bio je sa grbavim Meynet-om dne 25. VII. 1862.

Tako je svih pet Whymperovih pokušaja u godini 1862. ostalo bez uspjeha. Unatoč tomu slijedeće godine vratio se on opet svomu Matterhorn-u. 10. VIII. 1863. god. krenuo je Whymper sa J. A. i C. Carrel-om i Meynet-om na svoj sedmi pokušaj. Tom zgodom gotovo je zaglavio J. A. Carrel. Prenoćili su na podnožju »Grosser Thurm«-a, a drugi dan su se vratili u dolinu. 21. VI. 1864. bio je osmi bezuspješni Whymperov pokušaj, kada se sa Croz, Meynet, Reilly i Biener-om vratio već sa Breuil-Joch-a.

U julu g. 1865. došao je Whymper po peti put u Breuil. Nakanje je, da sada pokuša uspon sa Švicarske strane, pa se je dogovorio sa J. A. i C. Carell-om, da 9. VII. o ponoći krenu preko Theodulpass-a. Međutim su se u Breuil-u odigravali događaji, o kojima Whymper nije znao ništa. Talijani su naime uspon na Matterhorn uzeli kao nacionalnu stvar, za koju su predobili Carrelove, koji su imali najviše izgleda za uspjeh. Oni su sa nekoliko drugova imali pronaći put na vrh, kuda bi se onda bio uspeo talijanski ministar Sella i F. Giordano.

Za sve ovo saznao je Whymper tek 11. VII. u jutro, kada se je Carrel sa svojim drugovima već uspinjao prama stijeni. Sada je tek bio, da ga je Carrel prevario, pa je sa Lord Douglas-om, kojeg je

tu upoznao, pohrlio u Zermatt, da nađe vodiče i da pokuša preteći Talijane.

U Zermatt-u najmio je Whymper starog Taugwalder-a i sina, dok je drugi sin bio već u službi kod Lord Douglas-a. Drugog jutra trebali su krenuti na put. Pred veče sastao je Whymper poznatog mu vodiča Croz-a, koji mu je rekao, da slijedećeg jutra kani na Matterhorn sa dvojicom Engleza i to Hudson-om i Hadow-om. Whymper se je s njima upoznao i predložio im, da krenu svi zajedno, što su oni i prihvatali. Hudson je bio vrlo dobar alpinist, dok je 19-godišnji Hadow bio tek početnik u alpinizmu.

U svojoj znamenitoj knjizi »Berg- und Gletscherfahrt« piše Edward Whymper o prvom usponu na Matterhorn i o tragediji svojih drugova ovo:

Prvi uspon na Matterhorn.

»Dne 13. jula u pola šest u jutro krenuli smo po krasnom vremenu iz Zermatt-a. Bilo nas je osam, i to: Michel Croz, stari Peter Taugwalder sa svoja dva sina, Lord Francis Douglas, Hadow, Hudson i ja. Da se pospješi hodanje, išli su uvijek zajedno po jedan planinar i jedan domaći. Ja sam išao s mladim Taugwalderom, koji je dobro hodao, i bio sretan, što je smio sudjelovati u tom pothvatu i pokazati svoju snagu. Mene je zapala dužnost, da nosim cijevi sa vinom. Nakon svakog gutljaja prilio sam vode, tako da su cijevi kod slijedećeg odmora bile uvijek punije, no prije. To su ostali smatrali kao dobar predznak i kao pola čuda.

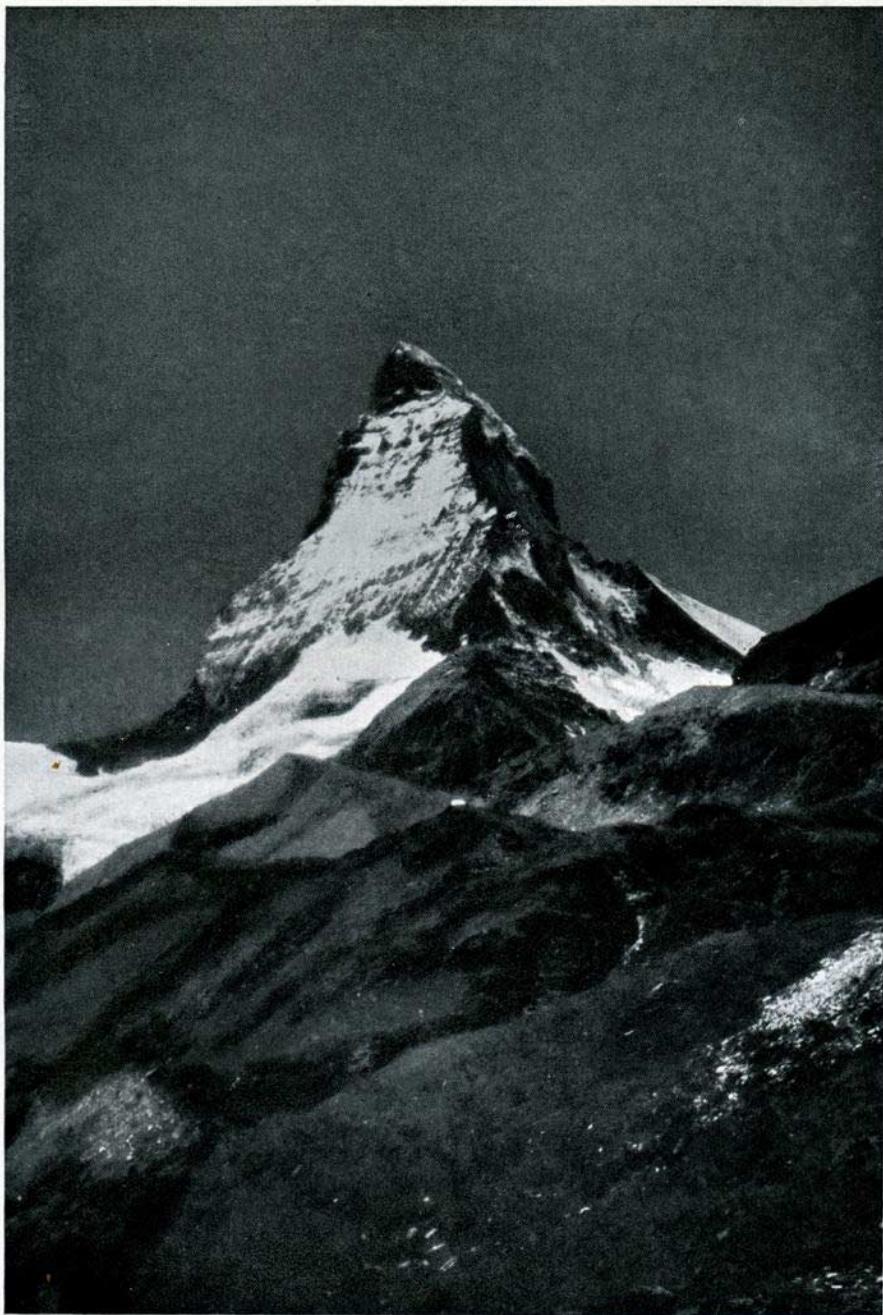
Prvi dan se nismo kanili uspeti previsoko, pa stoga nismo hitali. U četvrt devet uzeli smo stvari, koje smo ostavili u kapelici na Schwarzsee-u, pa smo onda pošli grebenom, koji spaja Hörnli sa Matterhornom. U pola 12 došli smo do samog podnožja, te smo se po nekoliko polica uspeli na istočnu stranu. Sada smo se nalazili već sasma na briješu, pa smo s čuđenjem opazili, da su mesta, koja su od Riffela, a i od samog Furggen-Gletschera izgledala kao nepristupačna, bila tako nedužna, da se moglo po njima trčkarati. Prije 12 sati našli smo u visini od 11.000 stopa dobro mjesto za šator. Croz i mladi Peter uspeli su se na više, da vide kako je gore, da tako sutradan uštedimo na vremenu. Oni su prečkali rubove snježnih poljana, koje su se spuštale prama Furggen-Gletscheru i zašli za jednu izbočinu u stijeni. Naskoro smo ih opazili visoko gore u brzom kretanju. Mi smo međutim na jednom zaštićenom mjestu gradili dobru podlogu, gdje ćemo postaviti šator i nestrpljivo smo očekivali povratak naših ljudi. Kamenje, koje su rušili, kazivalo nam je, da su negdje visoko gore i da im put nije težak. Napokon, oko 3 sata po-

slike podne vidjeli smo ih, kako se sasma uzrujano vraćaju. »Peter, šta mislite, šta će reći?« — »Gospodo moja, oni će sigurno reći, da su izgledi loši. Međutim, kad su došli do nas, čuli smo nešto posve drugo. »Sve je dobro, poteškoće nema niti jedne! Mi smo se mogli lako popeti na vrh i još danas se vratiti.«

Dok je bilo sunca, sunčali smo se, risali ili sabirali kamenje, a kad je sunce zašlo, obećavajući za sutra lijepo vrijeme, ušli smo pod šator i spremili se za noćenje. Hudson je kuhao čaj, ja kavu, a onda smo se zavukli pod gunjeve. Taugwalderovi, Lord Douglas i ja polijegali smo u šatoru, dok su Hudson, Hadow i Croz dali prednost svježem zraku. Još dugo je odzvanjao naš smijeh i pjevanje vodiča od stijene, jer smo u našem šatoru bili svi sretni i nismo mislili na opasnosti.

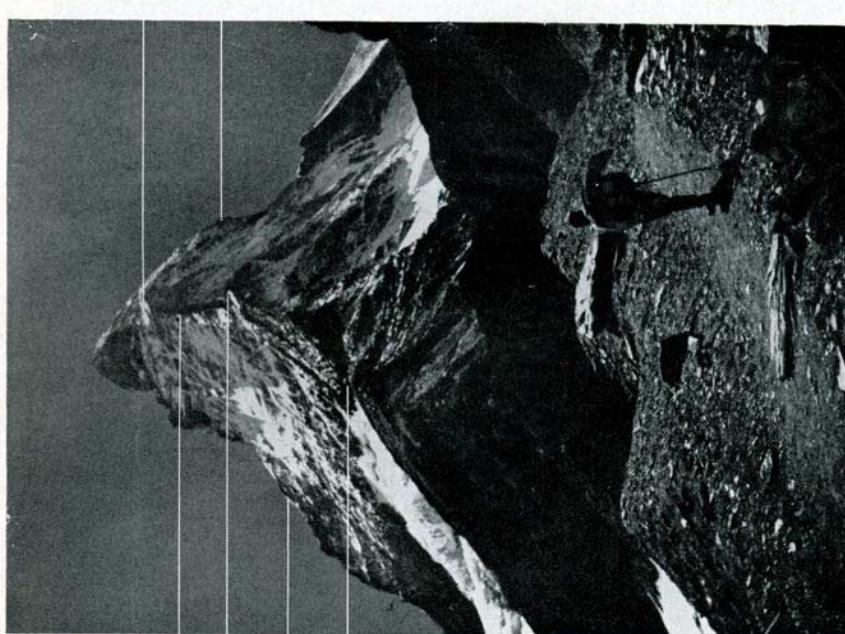
Drugo jutro bili smo još prije svanuća sakupljeni oko šatora i čim se malo razdanilo, krenuli smo. Mladi Peter išao je kao vodič, a njegov brat se povratio u Zermatt. Išli smo putem, što su ga ona dvojica dan prije pronašli, pa smo nakon nekoliko minuta zaokrenuli oko one izbočine, što nam je od šatora sakrivala istočnu stranu. Sada smo vidjeli ono veliko vrletno pobočje, što se uzdiglo poput naravnih stepenica tri hiljade metara visoko. Neka mjesta bila su lakša, neka opet teža, ali nam niti jedanput nije kakova ozbiljna zapreka spriječila napredovanje, jer kad je došlo koje teško mjesto, dalo se uvijek obići s lijeva ili desna. Na najvećem dijelu nismo trebali užeta, te je neko vrijeme išao Hudson naprijed, a onda opet ja. Dvadeset časaka poslije šest sati uspeli smo se do visine od 12.800 stopa te smo se pola sata odmarali. Onda smo se neprekidno uspinjali do nešto prije deset sati, te smo se u visini od 14.000 stopa odmarali kroz pedeset časaka. Dva puta uspeli smo se na sjevero-istočni greben i pošli kratko vrijeme po njemu, ali smo bili slabe sreće, jer je bio obično više razvaljen i strm od pobočja. Unatoč tomu držali smo se blizu grebena, jer nam je inače prijetila velika opasnost od kamenih usova.

Sada smo došli do ispod onog mjesta, što izgleda sa Riffel-a ili iz Zermatt-a kao okomito ili previsno, pa više nismo mogli ostati na istočnoj strani. Kratko vrijeme uspinjali smo se po snijegu na grebenu, koji se spušta prama Zermatt-u, i onda smo po međusobnom dogovoru okrenuli na desnu ili sjevernu stranu. Ali smo prije toga izmijenili naš redoslijed. Croz je išao prvi, ja za njim, a iza mene Hudson; Hadow i stari Peter bili su posljednji. »Sada dolazi sasma nešto drugo« — rekao je Croz, kada je preuzeo vodstvo. Posao postao je teži i zahtijevao je veliki oprez. Na nekim mjestima bilo je jako teško, pa su naprijed morali ići oni, koji se nisu mogli tako lako okliznuti. Ovdje je nagib brijege bio manji od 40 stupnjeva, a razmaci

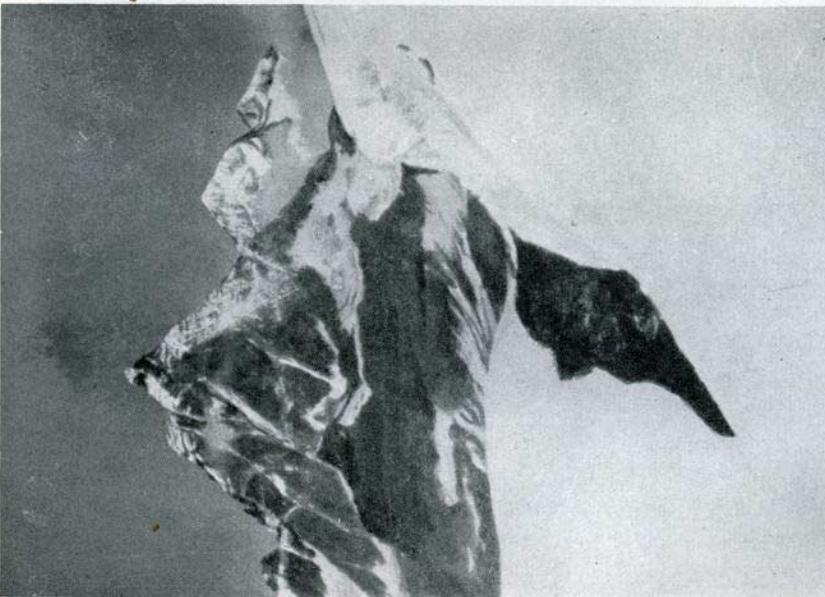
MATTERHORN 4.505 m.

Foto: F. Draženović

MATTERHORN GLEDAN ISPOD HÖRNLI-A
Foto: F. Draženović

MATTERHORN S JUGA   Foto: F. Draženović

1 Hörnligrat   4 Hörnli-Hütte 3298 m.
2 Solvay-Hütte 4000 m. 5 Schulter 4245 m.
3 Furkengrat   6 Zmuttgrat

između kamenja bili su ispunjeni snijegom, tako da je samo tu i tamo virio koji kamen. Ovo kamenje bilo je često prevučeno tankom prevlakom leda, koja se stvara uslijed talenja snijega. U malom omjeru imali smo ovdje nešto slično sa najgornjih 700 stopa Pointe des Ecrines-a, samo s tom znatnom razlikom, što je tamo strmina prekorčila 50 stupnjeva, a Matterhorn bio je tek blizu 40 stupnjeva. To je bilo mjesto, što ga može proći svaki bolji planinar, i g. Hudson ga je prošao, kao i cijeli brije, a da nije niti jednom ustrebao i najmanju pomoć. Ja sam od Croza često tražio, da mi pruži ruku, ili da uže bolje nategne, a tada sam htio da na isti način pomognem Hudson-u, no on je to uvijek otklonio kao nepotrebno. Gospodin Hadow nije bio vičan toj vrsti rada, te je neprestano trebao pomoći, ali u taj položaj dovelo ga je samo pomanjkanje iskustva.

Ovaj zaista teški dio nije dugo potrajavao. Ponajprije smo nekih 400 stopa daleko skoro vodoravno prešli preko njega, onda smo se nekih 60 stopa popeli ravno prema vrhu i okrenuli se onda prema grebenu, koji vodi prema Zermatt-u. Kada smo obišli jedan prilično teški ugao, našli smo se opet na snijegu. Sada je potpunoma nestala i zadnja sumnja. Matterhorn bio je naš! Trebali smo samo još 200 stopa proći po laganom snijegu.

Moramo se sada u mislima vratiti k onih sedam Talijana, koji su 11. jula pošli iz Breuila. Od njihova odlaska prošlo je četiri dana, pa smo se bojali, da će možda prije nas stići na vrh. Cijelim putem govorili smo o njima i često nam se pričinilo, kao da vidimo ljude na vrhu. Što smo se više uspinjali, to više smo bili uzrujani. Kako su nas lako mogli još u zadnjem času preteći! Strmina je popustila; mogli smo se konačno odvezati, pa smo se Croz i ja počeli utrkivati. U $\frac{3}{2}$ sata ležao je svijet pod našim nogama i Matterhorn je bio osvojen. Hurra! Nismo našli niti jedan trag naših talijanskih rivala.

Ipak još uvijek nije bilo sigurno, nismo li potučeni. Vrh Matterhorna sastoji se od jednog neravnog grebena 350 stopa duljine, pa je bilo lako moguće, da su Talijani bili na drugom kraju. Ja sam se pozurio na onu stranu i gledao lijevo i desno: Hurra! Snijeg bio je netaknut. »Gdje su bili ti ljudi?« Malo u sumnji, malo u očekivanju nagnem se malko preko stijene. Odmah sam ih ugledao, ali samo kao točkice duboko dolje. Moje ruke i šešir poletjeli su u vis! »Croz, dodite ovamo!« »Gdje su?« »Eno tamo, zar ih ne vidite tamo dolje?« »Ah, pa to je prilično duboko dolje!« »Croz, ovi ljudi nas moraju čuti!« Vikali smo, dok smo promukli. Činilo nam se, kao da nas Talijani gledaju, ali nismo bili sigurni. »Croz, moraju i treba da nas čuju!« Otisnuo sam jedan veliki kamen niz stijenu i zaklinjao sam svoga druga, da u ime našeg prijateljstva učini to isto. Slomili smo naše štapove od veselja i uskoro se pustio cijeli usov kamenja niz

stijenu. Ovaj put bili smo sigurni, da su nas opazili, jer su se Talijani okrenuli i pobegli.

Želio sam, da vodič one partije stoji u ovom času kraj nas, jer mu je naša vika morala kazivati, da je promašio najveći cilj svoga života. Od svih onih, koji su pokušali, da se popnu na Matterhorn, zaslužio je on najviše da prvi stane na njegov vrh. On je bio prvi, koji je porekao da je Matterhorn nepristupačan, i bio je jedini, koji je vjerovao, da će uspon uspeti. Cilj njegova života bio je da osvojenjem Matterhorna s talijanske strane pribavi slavu svojoj domovini. Jedno vrijeme imao je igru u svojim rukama i mislio je, da sjajno igra, ali učinio je jednu pogrešku — i izgubio je . . . Sada su stigli i ostali drugovi, pa smo se vratili sjevernom dijelu grebena. Croz je uzeo štap od šatora i zabo ga u najviši snijeg. »Držak za barjak je ovdje, ali gdje je barjak?« — pitali smo mi. »Ovdje je« — reče Croz i izvadi svoj ogrtić i pričvrsti ga na štap. Bio je to siromašan barjak, vjetar ga nije vijao, ali ipak se vidio daleko unaokolo. U Zermatt-u, na Riffel-u i u Val Tournanche-u su opazili naš barjak. U Breuil-u vikali su ljudi: »Pobijedili smo!«, klicali su u čast Carrel-u i Italiji i spremali se na veliko slavlje. Drugo jutro bio je kraj njihovu veselju, jer su se Talijani žalosni i utučeni vratili: »Eto ga«, — kazali su ljudi — »stare priče su istinite, na Matterhornu imade zlih duhova. Sami smo ih vidjeli, bacali su kamenje na nas«. Povratili smo se južnoj točki grebena, da tamo podignemo piramidu, a tada smo se divili božanskom vidiku . . .

Na vrhu smo ostali jedan sat, koji nam je pružio najveće užitke. Taj sat prošao nam je i odveć brzo, te smo se spremali za silazak.

Silazak i tragedija Whymperove grupe.

»Hudson i ja dogovarali smo se, u kojem bismo redoslijedu silazili. Držali smo, da je najbolje, ako Croz bude prvi, Hadow drugi a Hudson, koji je u sigurnosti svojih nogu naličio vodiču, htio je biti treći. Iza njega postavili smo Lord Douglasa, a za njim išao je stari Peter, kao najjači od sviju. Predložio sam Hudson-u, kad stigne do najtežeg mesta, da pričvrsti jedno uže oko kakovog kamenja, da tako kod silaza imademo jednu sigurnost više. On je prihvatio tu moju misao, ali nismo konačno odlučili, da li će se to i uraditi. Za vrijeme, dok se društvo složilo u spomenutom redu, učinio sam ja skicu vrha. Moji drugovi bili su upravo gotovi i čekali su, da se i ja privežem na uže, kad se netko sjetio, da smo zaboravili napisati svoja imena i staviti ih u jednu bocu. Ja sam to na njihove molbe i učinio, a oni su međutim krenuli.

Nekoliko časaka iza toga navezao sam se na uže sa mladim Peterom i bježao za ostalima. Stigao sam ih baš u času, kad su se počeli spuštati preko onog opasnog mjesta. Upotrebila se najveća opreznost. Uvijek se je kretao samo jedan i tek kada je taj sasma čvrsto stajao, slijedio je istom drugi. Uže se nije pričvrstilo oko kamena i nitko nije o tome ni govorio. Ja taj predlog nisam učinio radi sebe i ne znam, da li mi je ta misao opet sinula. Nas dvojica slijedili smo u malom razmaku, odijeljeni od ostalih, dok me u 3 sata poslije podne nije Lord Douglas umolio, da se navežem za starog Petra. On se je naime bojao, što je i priznao, da Taugwalder ne će biti dosta siguran na nogama u slučaju, da tko od njih padne.

Nekoliko časaka kasnije bježao je neki mladić, koji je imao oštro oko, do Seilera u Monte Rosa-Hotel i pričao, da je video, kako se s vrha Matterhorna spušta prema Matterhorngletscheru veliki usov. Mladiću se reklo, da ne govori gluposti, ali on je govorio istinu i video slijedeće: Michel Croz odložio je svoj cepin na stranu, da pomogne Hadowu i da mu pruži veću sigurnost. Primio ga je najprije za jednu, a onda za drugu nogu i stavio ih na sigurno mjesto. Koliko se sjećam, nije baš niti jedan silazio, ali sa sigurnošću ne mogu to tvrditi, jer ovu dvojicu radi jednog velikog kamena, što je stajao među nama, nisam mogao sasma vidjeti. Iz kretanja njihovih ramena zaključujem, da se Croz, pošto je pomogao Hadowu, htio okrenuti, da ode korak-dva dalje, kad se Hadow okliznu, gurnu Croz-a i prebací ga. Čuo sam Crozov preplašeni krik i vido sam njega i Hadowa, kako jure nizbrdo. U slijedećem trenutku omakle su se Hudson-u, a nakon toga i Douglas-u noge ispod tijela.

To se odigralo sve u jednom času. Čim smo čuli krik Croz-a, postavili smo se stari Peter i ja tako čvrsto, koliko nam je to kamen samo dozvolio. Uže je bilo između nas sasma napeto i trgnuli smo se kao da smo jedno tijelo. Mi smo se održali, ali je među Taugwalderom i Douglasom puknulo uže. Nekoliko časaka vidjeli smo naše nesretne drugove, kako poledice jure niza stijenu i traže raširenim rukama mjesto, gdje bi se mogli zadržati. Još neozlijedene izgubili smo ih iz vida: nestali su jedan za drugim i strovalili se od stijene do stijene na Matterhorngletscher, t. j. u dubinu od skoro četiri hiljade stopa. Od onog časa, kada je uže puklo, nije im više bilo spasa.

Tako su poginuli naši drugovi! Pola sata ostali smo na istom mjestu, a da nismo učinili ni jedan korak. Oba vodiča bili su od straha ukočeni i plakali su, jer su mislili, da i nas čeka ista sudbina. Stari Peter vikao je cijelo vrijeme: »Chamouny, što će reći Chamouny?«, a time je mislio reći: »Tko će vjerovati, da je Croz pao?«. Mladi Peter plakao je i vikao neprekidno: »Izgubljeni smo, izgubljeni smo!«. Ja sam bio među obojicom zatvoren i nisam mogao ni naprijed ni na-

trag. Molio sam mladog Petra, da siđe, ali se on nije usudio. A prije nego što on to ne učini, nismo se mogli micati. Stari Peter uvidio je tek sada opasnost, pa je također počeo vikati: »Izgubljeni smo, izgubljeni smo!«. Strah oca bio je razumljiv — bojao se za svog sina, mladić se je pak ponio kao kukavica — mislio je samo na sebe. Napokon se je stari Peter ohrabrio, išao je do jednog kamena, gdje je mogao uže pričvrstiti. Sada je mladić sišao i mi smo stajali jedan kraj drugoga. Dao sam si dohvatići rastrgnuto uže i video sam na svoje čuđenje i užas, da je to bilo najslabije uže od svih triju. To uže nije bilo određeno toj svrsi i nije joj smjelo nikada ni poslužiti. Bilo je to staro i u poredbi s ostalima slabo uže. Ja sam ga ponio samo za slučaj, ako nam ustreba mnogo užeta, da ih vežemo oko kamenja, pa da ih tamo ostavimo. Odmah mi je bilo jasno, da se tu radi o ozbiljnoj stvari, pa sam si dao dohvatići kraj užeta. Isto je puklo u zraku i nije bilo prije toga oštećeno ni na jednom mjestu.

Slijedeća dva sata mislio sam, da je svaki čas moj posljednji, jer su obadva Taugwaldera izgubila svu hrabrost, pa ne samo da mi nisu mogli pomoći, već sam što više očekivao, da će se svaki čas jedan od njih poskliznuti. Nakon nekog vremena učinili smo ono, što je odmah na početku trebalo učiniti: pričvrstili smo užeta na čvrsto kamenje i ostali smo međusobno povezani. Ova smo užeta od vremena do vremena odvezali i ostavili visjeti. Unatoč tom velikom oprezu išla su moja dva vodiča samo sa velikim strahom i često se je stari Taugwalder okrenuo prama meni sasma blijeđ u licu, sa dršćućim udovima i kazao mi sa strašnim naglaskom: »Ne mogu!«.

U šest sati na večer stajali smo na snijegu grebena, što vodi u Zermatt i prešli smo sve opasnosti. Često, ali uvijek uzalud, tražili smo tragove naših nesretnih drugova. Naginjali smo se preko grebena i dozivali smo ih, no ni jedan glas nije nam se odazivao. Napokon smo uvidili, da uzalud vićemo, pa smo prestali dozivati. Utučeni, nismo razgovarali, već smo šutke pobrali naše stvari i one naših nastrandalih drugova i spremili se na povratak. Tada se najednom ukaza velika duga, koja se uzdigla iznad Lyskamm-a. Blijeda i bez boje, sasma slaba, samo sa izuzetkom na mjestima, gdje su prodirali oblaci, činila nam se ta duga kao prikaza sa drugoga svijeta.

Sa užasom opazili smo, kako se na obim stranama te duge ukazuju dva velika krsta, koji su postajali sve veći i veći. Da Taugwalderovi nisu prvi vidjeli ta dva krsta, mislio bi, da me varaju moje uzrujane misli. Oni su mislili, da su ta dva krsta u nekoj vezi sa nesrećom, a ja sam pomicala, da mi na njih djelujemo. Ali naše kretnje nisu imale uticaja na maglu, koja je ostala nepromijenjena. Bio je to užasan i predivan pogled, koji prije nikada nisam video, ali je u tome času imao nešto potresno na sebi...

U pola deset sati pokazalo se jedno mjesto za mirovanje i na kamenu, koji nije imao pravo ni mjesta za nas trojicu, proveli smo šest žalosnih sati. Kod svanuća sišli smo dolje i žurili se po Hörnligratu do pastirskih kuća i u Zermatt ...

Tako eto opisuje Whymper prvi uspon na Matterhorn i jednu od najvećih alpinskih nesreća.

Od poginule četvorice nađeni su na Matterhorngletscheru Croz, Hadow i Hudson, dok lješina Lorda Douglas-a nije nikada pronađena. On je ostao visjeti negdje u stijeni. 19. jula iste godine preneseni su pokojnici u Zermatt, gdje su i pokopani.

Prvi uspon s talijanske strane

Onog dana, kada je Whymper stigao na vrh Matterhorna, doprla je grupa Carrel-a s talijanske strane sve do pod sam glavni vrh. Odavle neki nisu htjeli dalje, pa su se nakon međusobne svade počeli svi spuštati. Na »Cravate« čuli su s vrha dovikivanje Whymperovo. Drugi dan (15. VII.) stigli su u Breuil.

Odmah se formirala nova grupa Talijana, koji su se sada pod svaku cijenu htjeli uspeti sa talijanske strane i već 16. VII. kreće ta grupa iz Breuil-a. To su bili: J. A. Carrel, Abbé Gorret, J. B. Bich i Meynet. Iz Breuil-a su krenuli u jutro u 6.30 sati, a u 1 sat o podne bili su kod »III. logora«, gdje su noćili. 17. VII. krenuli su zorom dalje i u 10 sati stigli su do mjesta, otkuda su se 14. VII. vratili. Blizu vrha nisu se mogli radi okomitih stijena popeti na sam vrh. Međutim su opazili, ako bi se po okomitim stijenama spustili nešto niže, da bi se mogli dohvatiti sjevero-zapadnog grebena, a po njemu vrha. Gorret, kao najjači i Meynet žrtvovali su se za volju uspjeha, pa su Carrel-a i Bich-a spustili niz stijenu, a oni su ostali, da čekaju na njihov povratak. Carrel i Bich uspeli su se doskora na greben i oko 3 sata po podne stigli na vrh.

Tako je uspjelo Carrel-u, da se nakon bezbroj pokušaja konačno ipak domogne vrha. Nije mu bilo suđeno, da dode prvi na vrh makar je to bezuvjetno zaslužio, što i sam Whymper priznaje. No unatoč tomu stekao je slavu, jer se samo tri dana iza Whympera uspeo na vrh i to po težem Liongrat-u.

Carrel je poslije toga još tri decenija vodio planinare na Matterhorn, ispod kojeg je konačno i izdahnuo. Sa jednim planinarom i nosačem zateklo ga je strašno nevrijeme u stijeni, u kojoj su ostali nekoliko dana. Kad im je ponestalo hrane, krenuli su niz stijenu je bila sva u snijegu i ledu. Uz nadčovječanski napor usp Carrel-u, da sred snježne vijavice izvede partiju do podnožja gdje je klonuo. Rekao je: »Pomozite mi, ja ne mogu dalje« — mrtav.

NOVI VISINSKI PUT NA SJEVERNOM VELEBITU

Između Krajačeve kuće HPD (1585 m) na Zavižanskoj Kosici i Rosijeve kolibe HPD (oko 1615 m) pod Pasarićevim Kukom, kako je poznato, leži južnije od Gornjeg i Velikog Zavižana gotovo neprohodan krški kameni hrbat u apsol. vis. od oko 1500—1600 m. Današnji put između obje planinarske kolibe obilazi taj visoki masiv sa sjeverne i istočne strane vodeći do pred Lom i pred Lubenska Vrata, a tek pred potonjima uspinje se u zapadnom pravcu na sam taj kameni masiv, preko kojega prelazi u smjeru istok-zapad i vodi do Rosijeve kolibe. Novi put vodi samim tim visokim kamenim hrptom između Krajačeve kuće i Rosijeve kolibe ne silazeći u dolinu i ostajući u glavnom u smjeru sjever-jug između obje kolibe.

Novi je put samo nastavak već poznatog puta od Dešinovca do Krajačeve kuće, koji prilično ravnomernim usponom na sjevernoj vršnoj strani Zavižanske Kosice pruža planinaru jasan uvid u površinske osobitosti Zavižana. Tu su: strmina, niska šuma, stijenje i bizarni tornjevi te jedna natkrita kamena vrata. Od Krajačeve kuće novi put ide iz početka starom trasom pružajući planinaru poučan i potpun uvid u sve dalnje karakteristike Zavižana. Ravnomjerno srušta se zelenom goleti i suvatima prema južnom rubu velike Zavižanske kotline, pružajući pregled svih više ili manje razvitih golih, stijenjem urešenih i osumljenih vrtača ove kotline. Po prilici starom trasom zalazi u šumu pod sjevernim bočinama Velikog i Gornjeg Zavižana. Konačno sjeveroistočno od Gornjeg Zavižana ostavlja dosadanji smjer puta, koji vodi dalje prema Vukušić-Sniježnici i Lomu, pa se posve lagano uspinje sjevernim pobočjem istočnih izdanaka Gornjeg Zavižana sve do istočnog ruba Čemerikova Dolčića oko 1500 m. Vodeći do Čemerikova Dolčića put iza visokih suvati vodi planinara kroz visoku kršku šumu crnogorice, kao kroz prirodni park. Od Krajačeve kuće HPD do Čemerikova Dolčića mjeri novi put oko 2 km. Taj je dio puta bio već gotov polovinom kolovoza 1931.

Od Čemerikova Dolčića nalazi put jošte uvjek istočnom bočinom masiva u strašni ljuti goli krš, tako te osim Zavižanskog stijenja, niske i visoke krške šume, suvati i velike krške Zavižanske kotline sa zelenim udolinama, pruža iza toga nepatvoreni pravi uvid u potpuni sjevero-velebitski krš sa svim njegovim karakteristikama golih okomitih vrtača i strmih dolaca, kamenih glavica, oštrih grebena, nazubljenog kamenja i pukotina među kamenjem, te guste neprohodne klekovine, koja se penje po grebenima na glavice i kukove.

Trasa novog puta, koji se upravo izrađuje, prelazi odavle dalje na sam visoki velebitski hrbat istočnom stranom teško prohodnog vrha 1595 m. Iza toga ide zapadnom stranom kote 1570 m. Nato vodi istočnom stranom Kuka 1617 m i nad vrtačama sjeverno od Gromovače prema sedlu južno od Kuka 1617 m. Odatle vodi trasa istočnom stranom Gromovače (1675 m) do po prilici u njeno jugo-istočno sedlo, koje leži istočno od njenog južnog predvrha. Ovaj najteži dio puta od Čemerikova Dolčića do sedla Gromovače se upravo izrađuje u jeseni 1931. Spojnica od Čemerikova Dolčića do sedla Gromovače ima nešto preko 3 km. Ona vodi izvrsnom trasom po vrlo teškom krškom terenu, pružajući uvid u divlje vrtače i prema divljim teško prohodnim visokim kukovima. Cijeli će put od Krajačeve kuće do Rosijeve kolibe biti dug nešto preko 6 km. Na sedlu Gromovače postizava novi put, koliko se danas može prosuditi, svoju najvišu točku sa oko 1630 m aps. nadmorske visine. Odavle pa do Rosijeve kolibe bio je polovinom kolozova 1931. već gotov put u dužini od oko 1 km. Sa sedla Gromovače istočno od južnog njenog predvrha spušta se put lagano na sedalce zapadno nad Fabinim Dolcem. Spuštajući se sa sedla Gromovače, vodi nad ponorom u donjem dijelu južnog pobočja rečenog predvrha Gromovače, a koso nasuprot prostranoj kratkoj suhoj spilji podno uske istočne stijene kamenog kuka sjevero-zapadno do Pasarićevog Kuka. Obišavši sa zapadne strane Fabin Dolac, prelazi put u istočno pobočje Pasarićevog Kuka, koji obilazi i prelazi u donji dio južne stijene Pasarićevog Kuka i njome vodi do pred Rosijevu kolibu i sjevernim rubom Jerković Dolca prelazi odmah do Rosijeve kolibe HPD. Put je djelomice usječen u južnu stijenu Pasarićevog Kuka, a djelomice ga podržava nekoliko metara visoka škarpa. Sa puta pod južnom stijenom Pasarićevog Kuka je osobit pogled niz strmi obronak u dubinu velike vrtače pod Novotnijevim Kukom, koji se diže jugoistočno nasuprot Pasarićevu Kuku. Taj pogled u dubinu djeluje to više, što je nad samim putem okomito stijenje Pasarićeva Kuka. Uopće ovaj kratki komadić puta pod Pasarićevim Kukom sa vidikom u dubinu i pogledima na sve strane na strmo, djelomice i okomito stijenje, jest jedna od najvećih i najljepših senzacija ovoga puta, prikazujući iz bliza lijepi komad srednjeg transverzalnog hrpta Rožanskih Kukova sa osebujnom kamenom strukturonom, koja planinara uvodi u predio najinteresantnijih oblika Hrv. Krša.

Sa samog ovog novog puta more će se vidjeti sa puta južno od Gromovače i sjeverno od Gromovače. Inače imade sa novoga puta mnoštvo pogleda na vrtače uz put i na kukove, pod kojima se put kreće.

Sa novoga puta relativno je lagan i brz uspon na sve kukove,

koji leže između Čemerikova Dolčića (valjda oko 1500 m) i Gromovače, dakle na Kukove: 1595, 1570, 1617, središnji na karti kotom neoznačeni kuk zapadno od kote 1606, na Gromovaču 1675 m i njen južni predvrh i na kuk sjevero-zapadno od Pasarićeva Kuka. Sve su to bili prije potpuno nepristupačni vrhovi, koji su zahtijevali mnogo truda i napora i nevjerojatno mnogo vremena za uspon. Poslije otvorenja novog puta to su relativno komodne a vrlo zahvalne partie, pa će se u budućnosti samo raditi o kratkim izravnim usponima po nešto težem terenu na same vrhove a sa lijepog laganog puta.

Kako put vodi samim dosada gotovo neprohodnim središtem Gornjih Rožanskih Kukova, otvara interesantne i instruktivne vidike na sve ove kukove, a napose vrlo interesantne vidike na sjeverna pobočja velikog kamenog centralnog transverzalnog hrpta Rožanskih Kukova. Tko želi studirati vrtače Hrv. Krša, kako su se razvile u Gornjim Rožanskim Kukovima na Velebitu, taj će imati dovoljno zabave sa novog puta i uz njega istočno, zapadno i južno.

Što se tehničke strane tiče, mjerodavno mnijenje osnivača puta g. inspektora ing. Premužića u glavnom je ovo:

Put predstavlja najkraći i najlakši mogući spoj između Zavižana i Rožanskih Kukova (konkretno Krajačeve kuće i Rosijeve kolibe HPD). Nešto je teži bio teren sjeverno od vrtače, koja se nalazi sjeverno od Gromovače pa do sedla južno od kote 1617 m. Između kote 1617 m i kote 1570 m je izgledalo strahovito, ali je g. ing. Premužić obišao taj dio četiri puta i konačno je pronašao pravac, za koji veli da može jamčiti, da je najlakši i za kvalitet staze u svakom pogledu najbolji. G. Premužić pogodio je trasu, kuda treba s alpinističkog gledišta da ide: s nje se razmjerno mnogo toga vidi; ide najintersetnijim divljim a lijepim krajem, usponi na najvažnije kukove i vrhove s malo su truda svuda mogući. Ide vanredno teškim terenom, a ipak nije uopće jedan vječni: »penji se i spuštaj«, nego normalna lagana lijepa široka pješačka staza. U cijelosti je ipak odabранo najlakše rješenje i tek mjestimice se zagrizlo u živac, a i to je tehnički najopravdanije, jer iza takvih partie dolazi dulja lakša linija.

Zasluge, sposobnost, sigurnost prosudivanja g. ing. Premužića kao i neobično ispravno njegovo shvaćanje u teškom terenu Hrv. Krša moći će ispravno ocijeniti tek buduće generacije, kada ovaj dio Velebita postigne onaj visoki turistički razvoj, koji po svojoj strukturi i po svojim oblicima zaslužuje, a što tek ovaj novi put u kraju turistički omogućuje i čini ga pristupačnim za široke slojeve turista i publike. U izvađanju tog rada pomagao mu je g. ing. Ziani, koji je lično mnogo truda, napora i ljubavi uložio, da uzmogne u detalju napisli g. ing. Premužića ovako savršeno i uspješno da provede u djelo.

Tko bude u budućnosti gotovim ovim lijepim i komodnim putem prolazio, jedva će si moći da predstavi trud i napore, koje su morali da podnesu prvi pioniri, koji su se kretali ovim vrlo teško prohodnim terenom bez ikakvih staza, bez ikakve tradicije o prohodnosti, a u cilju, da vlastitim opažanjem izvide mogućnosti budućeg prelaza. Na kartama bivšeg vojno-geografskog zavoda u Beču u ovom terenu južnije od Gornjeg Zavižana pa sve do južnije od Krajačevo Kuka uopće nema nijednog vrha, čija bi visina bila direktnom triangulacijom ustanovljena kao kota prvog reda, ma da se u Rožanskim Kukovima radi o skupini od pedesetak vrhova preko 1600 m. aps. vis., pače je tamo i drugi najviši vrh Sjevernog Velebita, čija najviša točka uopće nije na dosadašnjim kartama označena (Krajačev Kuk sa oko 1680 m. aps. vis.). Tako je potpisani sa Markom Vukelićem poduzeo tijekom god. 1927., 1928. i 1929. više jednodnevnih izleta iz Krajačeve kuće, na kojima je iz Čemerikova Dolčića po kamenim grebenima hrptova prodrio do sjeverno pred kotu 1617 m, a iza toga je poduzeo zimske uspone u siječnju, na kojima su prodrli na kotu 1606 m i opet na Vratački Kuk 1678 m, tražeći pogledom povoljno mjesto za buduću (današnju Rosijevu) kolibu, koja nije zimi izvrgnuta snježnim zametima. G. ing. Premužić sa Markom Vukelićem osim brojnih kraćih izleta ljeti god. 1930. tražeći trasu budućeg puta prodirali su u južnom pravcu prema Rosijevoj kolibi čitav dugi ljetni dan i konačno su bili prisiljeni, da noć probave u ovim kukovima gladni i žedni bez kapi vode, tako te su tek slijedeći dan sa najvećim naporom izgladnjeli i u najvećoj žedi mogli da se protuku do Rosijeve kolibe.

Danas rade na dovršavanju ovog spojnog puta dvije partije radnika. Jedna je započela sa sjevera. To je partija Marka Vukelića, koja je započela raditi sa zavižanske dakle sa sjeverne strane. Ona uzima vodu sa betonski izgrađenog vrelca u Modrić Dolcu malo jugoistočno ispod Krajačeve kuće. Ona je dotjerala do sedla pred vrtačom ispod Kuka 1570 m (Čepuraš). S južne strane, t. j. sa Rosijeve kolibe radi partija Nikole Šegote, koja je rabila vodu iz Rosijeve kolibe i iz sniježnice. Jedna i druga partija prisiljena je da radi vrlo mnogo sa eksplozivom, da uzmogne krutu i ljutu stijenu pretvoriti u put. Druga je partija doprla do iza zadnjih izdanaka Gromovače i spušta se u sedlo pod Kukom 1617 m. Rastavljeni su još oko 2 km, a sada možda i manje.

Treća partija radnika ne može se uopće umetnuti, jer je nemoguće po onom kršnom bespuću dovažati do nje hranu, vodu i eksploziv. Tako će se u kasnoj jeseni ove godine, ili ako to ne буде moguće, tada u ljetu iduće godine sastati obje partije radnika negdje

u središtu Gornjih Rožanskih Kukova i time će ovaj spojni put između Krajačeve kuće i Rosijeve kolibe HPD biti konačno gotov.

Danas nakon što je već gotova spojnica: Rosijeva koliba — Veliki Alan, te put: Dešinovac — Krajačeva kuća i dio spojnica Krajačeve kuća — Rosijeva koliba, smijemo pozitivno utvrditi: da ovaj longitudinalni put od Dešinovca preko Krajačeve kuće po hrptu Velebita do Rosijeve kolibe i od nje do Velikog Alana, pa dalje do Dabara nad Karlobagom predstavlja najljepši i najduži visoki put uopće u području Dinarskih planina. Po kraju, kojim prolazi, to je najtipičniji i najljepši put u visokom Hrv. Kršu, koji radi svoje specijalne krške tipičnosti i osebujnosti predstavlja jedan od najtipičnijih i objektivno interesantnih i najljepših planinarskih putova srednje visine, uopće u Srednjoj Evropi, pa tako će da predstavlja prvorazrednu turističku atrakciju, koju — nakon što put bude gotov — valja organizatorno turistički izrabiti i u tu svrhu dostoјno popularizirati.

Ovim spojem provedena je u glavnom ideja longitudinalne staze: Oltari — Oštarije.

Dr. Z. PREBEG :

ZAGREB.

PO BIOKOVU I OKO NJEGA

U splitskoj luci metež. Na stotine ljudi ispada iz male stanice — sve ,što je kompozicija krcatog brzog vlaka zagrebačkog donijela. Sezona je — puno ljeto, pa se putuje: i staro i mlado, očevi i matere s djecom, tetke, ujaci, strine, internati, skauti, planinari, sve se to razljeva poput rijeke po splitskoj obali u rane jutarnje sate, tražeći svaki svoj brod. I kad su se preko mostića zaljuljali sa čvrstog tla na ladu, svaki odahne, obrše znojno čelo, prebroji nebrojene kovčegе i djecu, popipa da li mu je u onoj vrevi ostala još lisnica u džepu, i kad je sve u redu, nađe koje zgodno mjesto, odakle će promatrati plavu pučinu.

Oni, koji su naučeni da s uprtnjačom putuju — a to smo u većini mi, koji to čitamo — posjedaše na pramac zbog ljepšega pogleda i jeftinije cijene.

Brod kreće prama jugu, put Makarske, ostavljajući za sobom Dioklecijanov grad. Desno otoci, lijevo silni planinski masivi odijeljeni jedan od drugoga oštrim usjeklinama. Karakteristična primorska slika!

Tko promatra našu hrvatsko-dalmatinsku obalu, vidjet će, da je ona jedna neprekidna planinska barijera od Rijeke pa sve do Alba-

nije, kroz koju se tu i tamo teškom mukom probijaju rijeke, dijeleći tu divovsku barijeru u pojedine gorske sklopove. Najsjevernija Rječina, iznad nje planine Gorski Kotar, Kapele, Senjsko Bilo i Velebit; to je najgornji povezani gorski sklop, koji zaključuje Zrmanja. Slijedi sjevero-dalmatinsko gorje s Kozjakom i Mosorom, podalje s Dinarom, kao drugi gorski sklop, iz kojega se izleva Krka, a zatvara ga s juga Cetina. Treći je sklop Biokova do Neretve, a četvrti onaj Orjena i Lovćena do Bojane.

Duž cijelog toga golemog gorskog lanca poredali se otoci, kao djeca krutom silom otrgnuta od materinjeg krila.

Za dva sata plovidbe stiže brod do Makarske. Sa sjevera zaklonjena šumovitim poluotokom, čije se stijene prama pučini okomito ruše u more, smjestio se gradić u zaljevu u polukrug, vrlo slikovito. Ulaz u zaljev je kroz uska vrata, zatvorena s juga rtom Osejova. Makarska je vanredno živo mjesto, čisto i uredno, a zadnjih godina napreduje znatno prometom stranaca i kupališnih gostiju. Na obali su gotovo svi hoteli, veće gostione i kavane, tu je »corso« domaćih i stranih, pa je naročito na večer obala puna života, a tri glazbe sviraju sve moguće i nemoguće »šlagere. U jutro pak oživi Kačićev trg, središte Makarske, odijeljen tek jednim redom kuća od obale. Tu je dnevno tržište živežnih namirnica, a naročito dobrog biokovskog sira.

Kupališni život odvija se na plaži s druge strane poluotoka, neposredno uz divnu borovu šumicu, sa prekrasnim pogledom na Biokovo. More, borova šuma i planine! Sve se to sjedinilo na tom komadiću naše drage domovine u harmoničnu sliku rijetke ljepote, u sklad boja, koje samo u toj bogodanoj prirodi mogu imati onu mekoću i one nježne prelaze, koji ocima ne daju dosta milovanja! Od ranog jutra do kasne večeri slika se mijenja i pruža u svijetu i sjenama uvijek nešto novo.

Naročito o zalazu sunca osute su stijene intenzivnim rumenilom, pravo »alpsko rumenilo«, a kad se sunčana kruglja na dalekom horizontu sljubi s morem, razliju se po Biokovu tamne ljubičasto-sive sjene, bivaju sve crnije i tajanstvenije, dok ih konačno avet tmine ne izjednači u golemu crnu plohu što se uzdiže do zvjezdanog neba. I sama mašta se razbija o zbilju ovih ljepota, o krute stijene, što niču iz moral!

Biokovo se prama moru ruši okomitim i rastrganim stijenama. Taj planinski zid uzdiže se do preko 1400 metara visine i svojom veličanstvenošću jedva da zaostaje za sjevernom triglavskom stijenom, a slikovitošću je bezuvjetno natkriljuje. Izboćine, usjekline, provalije i police divlje su ispremiješane, a točila poput bujice valjaju kamenje put mora, kao da ga hoće zatrpati.

Visoko gore, tik pred tim strmim stijenama, smjestila se sela u samom kamenu, pa se čovjek i nehotice pita: što ti ljudi tamo traže? Ta sela su se priljubila tjesno uz planinu, jer od nje i živu; u njoj su ljetni stanovi tih ljudi, blago, i drugi dom. Sirotinja, s kamenom borbu vodi, ali ga i ljubi!

Na tom položaju, podno Biokova, Makarska je ishodište izleta sa primorske strane na Biokovo. Vezana parobrodarskim i autobusnim linijama na sve strane postala je važan turistički i planinarski centar. Sijelo je agilne podružnice »Biokovo« Hrvatskog planinarskog društva, koja je pod vodstvom potpredsjednika ravnatelja Tourist-Office-a g. Hašeka prokrčila i označila putove, jedan iz Makarske na Vožac i sv. Juru, a drugi preko sela Veliko Brdo i šumarske kuće na sv. Juru. Vožac (1421 m) dominira nad Makarskom i podno njegova vrha gradit će Hrvatsko planinarsko društvo svoju kuću. Oba puta izvedena su u strmim stijenama, pa su vrlo zanimljivi i obiluju krasnim pogledima na obalu i more. Najviši vrh Biokova, sv. Juro (1762 m), ne vidi se iz Makarske.

Primorje ispod Biokova osuto je lijepim selima, koja sežu sve do pod stijene biokovske. Tu su vinogradi, maslinici, smokve i gusti gajevi pinija, a sve uzraslo na ono malo zemlje, otete kamenu. Sve je to povezano krasnom cestom, koja se južno od Makarske penje kraj Tučepa u 16 vijuga na Biokovo do visine od skoro 1000 metara i prelazi na zagorsku stranu preko Vrgorca u Metković. Po pričanju jedna od najljepših planinskih cesta, koju nisam dospio proći, već sam samo s lađe ploveći prama Metkoviću mogao promatrati njezin uspon do kapelice na hrptu Biokova. Obidoh Biokovo cestom sa sjeverne strane; lagano se cesta uspinje kojih 20 kilometara od Makarske, sveđer sa pogledima na more i otoke, male dražice sa sitnim kamenom ili pijeskom. Naročito je lijepa obala uz Bašku Vodu, gdje se gajevi pinija spuštaju sve do mora. Tamo, gdje Biokovo pada prama dolini Cetine i spušta se na jedva 300 metara, probija se cesta kroz prava pećinasta vrata i ostavlja primorsku stranu. U velikoj vijugi obilazi kameni kotao, neko presušilo korito bujice, prolazi povrh električne centrale na Cetini do Zadvarja. Tu je velika garaža za poštanske autobuse, a i privatni autobusi »odmaraju« se ovdje dosta dugo. Taj odmor dobro dolazi, jer tek nekoliko časaka daleko dolazimo na vidikovac povrh samoga kanjona Cetine i divimo se opet jednom prirodnom čudu.

Duboko u samom kamenu, među okomitim stijenama teče Cetina, a nešto podalje ugledamo njezin veličanstveni slap Gubavici, što se ruši 60 metara u dubinu uz strašan šum i lomljavu.

Dalje proljeđuje put autobusom preko Šestanovca, Žeževice, Zagvozda, prelazeći kamenu pustoš biokovskog predgorja, te preko

imotskog polja u Imotski. Cijelim putem dalje od Zadvarja ukazuje se zagorska strana Biokova sa sv. Jurom. I ako se vidi do najvišeg svoga vrha, zaostaje Biokovo s ove strane ljepotom znatno prama primorskoj strani. Položitije je, nema impozantnih stijena, a kako je i slabo pošumljeno, ne pruža oku ništa osobito. Ljepši je utisak iz daljine, od Imotskoga, kamo se dolazi nakon dosta mučne vožnje iz Zadvarja za dva sata, preko brda i dolina.

Odande se ističe Biokovo kao impozantan gorski masiv, a naročito odskače trupina vrha sv. Jure. Pogled je donekle sličan onome na Dinaru od Knina.

Imotski je sijelo kotara, veće trgovачko središte, koje za turista nije od osobite vrijednosti van ako hoće pogledati srijedom na sajmu lijepo narodne nošnje i posjetiti u blizini t. zv. Crveno i Plavo jezero, dvije velike i duboke krške jame u dnu s vodom — interesantne geološke pojave. Mjesto leži na kosini — jedna ulica nad drugom na cesti Split—Mostar. Lijep je pogled na plodno imotsko polje, imotsku krajinu, opjevanu po hrvatskom piscu i pjesniku Josipu Eugenu Tomiću. Na gornjem dijelu imotskog polja je periodičko jezero (Blato), koje doduše i kod velike ovogodišnje suše nije presušilo, tako da sam u njegovu periodičnost počeo sumnjati; kroz polje protječe rječica Vrlika, koja na južnom njegovom kraju ponire.

Iz Imotskoga morao sam se poštanskim autobusom, koji je skuplji i neudobniji od privatnih, vratiti preko Lovreća u Zadvarje, da prosljedim u Omiš.

Iz Zadvarja se odvaja cesta kraj električne centrale i spušta se u vijugama k Cetini. Tu se redaju prizori jedan ljepši od drugoga; prateći tok Cetine ostavlja je cesta kraj sela Kučice prelazeći brijež i spušta se opet k Cetini u njezinom donjem toku, nebrojenim oštrim vijugama. Korito Cetine je ovdje močvarno, s bujnom vegetacijom, u jakom kontrastu sa strmim kamenim stijenama. Cesta je mjestimičce usječena u klisure i probija se konačno uz rijeku kroz uska okomita vrata do Omiša. Tako Cetina završava svoj mukotrpni put, smirena u morskoj pučini.

Omiš ne pokazuje mnogo života. Neke industrije su zaspale, pa tvorničke zgrade stoje puste. Radi tvornica tupine i tjestenine. Kupalište sagrađeno je na stupovima u moru, a gostiju tek nekoliko. Dočača djeca pračakaju se u Cetini mjesto u moru.

Vraćam se u Zagvozd, zagorsko ishodište za namjeravani uspon na Biokovo. Ta ishodišna mjesta za uspone imadu neki naročiti čar. Čovjek je u nekom očekivanju nečesa, što ne pozna, čemu se veseli, stvara u mašti sve užitke, što ga čekaju na tom putu, promatra ga,

ako mu je u vidokrugu, spremu hranu i stotinu drugih stvari. Tako me i Zagvozd već od prvog časa osvojio nekom simpatijom, bez obzira što je inače lijepo smješteno i uredno selo. Večerao i ukonačio sam se u gostioni Tomice Lišnić i zorom krenuo na put da pređem Biokovo do Makarske.

Unajmio sam vodiča, jer puta uopće nema. Zagvozd leži u visini od 473 m, na raskršću ceste u Split, u Imotski i Metković. Ova potonja vodi pored Biokova preko Turije — previje i spaja se sa cestom, što iz Makarske vodi preko Biokova. Tom se cestom (prama jugu) hoda kojih pola sata, lagano se uspinjući, a onda počinje uspon po oputinama. Puta — kako rekoh — nema, niti je markacija s ove strane provedena, pa je vodič potreban. Oputine vode ponajprije kroz goli krš, a zatim kroz nisku grabrovinu. Pastir pjeva tugaljivu melodiju u samim poluglasima i svršava je nekim odsječenim guturalnim glasom. S druge strane, s malim varijacijama, odzvanja ista pjesma, kojoj riječi nisam mogao razumjeti. Možda ih nije ni bilo. Seljanke i djeca režu mlado granje i suše ga za zimu, pored stanova, ili ga u velikim snopovima snašaju u dolinu kao krmu za blago. Mučan posao, kad sunce žeže! Svakog časa nekoga sretaš, čuješ razgovor ili pjesmu; cijela planina živi!

Nakon dobra sata hoda kroz tu nisku grabrovinu primičemo se u visini od kojih 900—1000 metara oširokoj uvali, zasađenoj bukovinom. Stabla su već izrasla, pa svojim krošnjama tvore ugodno utočište pred žarkim izljevima sunca. Taj hlad čovjek to više znade cijeniti, jer ga, eto, na Biokovu nema previše, a što dalje gore, to ga je manje. U toj uvali nalaze se i tri obzidane lokve s vodom, u kojoj plivaju duduše obilno žabljaci, ali se to ne pita i — pije se, jer je ovo jedina voda na našem usponu. Od lokve hodajući još koja pola sata u hladovitoj uvali dosegne se uzvisina, s koje se smotri vrh i kapelica sv. Jure na njemu.

Taj dio puta prema vrhu je dosta strm i jednoličan, a oputina se jedva i raspoznaje. Nakon 4 sata uspona dosegne se konačno vrh (1762 m). Kapelica je tako niska, da se u njezinoj sjeni može tek sjediti ili ležati.

Pogled sa vrha je lijep i opsežan. Već sama visoravan Biokova, što se stere ispod sv. Jure prama primorskoj strani, puna je raznolike ljepote. Rastrgana, sa dubokim dolinama, u većini dobro posumljena talasa se kao neko mrko more pred očima. U pozadini, prama Jadranu, obrubljena je višim glavicama i kosama, iza kojih čovjek naslućuje one goleme, strme stijene, što iz mora isprsruju tu cijelu trupinu. Kako je ova visoravan legla pred nas, ne vidi se od obale ništa, nego tek otoci Brač, Hvar i Korčula, dok se Pelješac svojim valovitim gorjem pričinja kao kakova karavana, koju pred-

vodi sv. Ilija (najme najviši vrh na Pelješcu). Za čistih dana vide se i talijanske planine, ali onoga dana, kad sam bio gore, »pala je tmina«, kako tamo narod veli, kad je zapara, pa nije bilo čistog pogleda.

Prama kopnu ističe se cio vijenac planina, počevši od Velebita i Dinare, pa sve diljem bosanskih i hercegovačkih planina na jug, a pod Biokovom — malo podalje na istok — pružilo se imotsko polje, zeleno i plodno u golom kršu. Nad njim se kao čuvar koči Imotski, a pored njega razjapile se dvije crne velike rupe, dva krška jezera.

Moj vodič je otišao natrag. Ni daška nema. Ukočila se priroda od tišine. Samo laste kao strijele proljeću i čuje se fijuk njihova leta, a daleko se čavke sjatile u glasni zbor. Priljubio sam se uz sv. Juru, da uhvatim nešto njegove sjene, jer što podne bliže, to svetačke sjene manje. Uzduh titra od sparine, a kamenje ishlapljuje još one zadnje atome vlage, što je u njemu. Ipak nije nepodnosivo u toj visini, a čovjek je toliko zaokupljen dojmovima i samoćom — pratilicom, da i ne misli na fizičke osjećaje. Kad se uspnemo na Triglav, prva nam je želja, da vidimo more, pa naprežemo oči hoćemo li ugledati onu čarobnu plavu plohu. A ovdje? Prostro se plavi Jadran pod nogama, gledamo ga iz nebotične visine gdje miluje žale naše kamen-domovine, naše muke i naše ljubavi!

Sa sv. Jure vodi označeni, udobni put dolje prama Makarskoj. Označila i isklesala ga u kamen naša podružnica »Biokovo« pod nadzorom svoga zasluznog predsjednika ing. Oraša, pa se bez ikakove muke spušta s glavice sv. Jure; prolazi dalje kroz sjenovite dolce po visoravni Biokova. Iza pola sata se put dijeli. Lijevo ide preko Vošca u Makarsku, a desno, uz mali uspon, do šumarske kućice i preko sela Velikog Brda u Makarsku. U šumarskoj kućici ($1\frac{1}{2}$ sata od vrha) je izvrsna pitka voda, a ključ od kuće je kod g. ing. Oraša u Makarskoj (sresko poglavarstvo). Pred kućom su lokve za napajanje blaga. Put vodi još neko vrijeme po visoravni kraj stanova obitelji Prodan i Turina iz Velikog Brda; jedini stanovi, koji se na tom putu u jednom ovećem dolcu nalaze.

Doskora smo na gornjem rubu biokovskih stijena s veličanstvenim pogledom na Makarsku i njeno primorje. Još neko vrijeme i put se spušta među stijene, u provaliju, kojom ide čas po rubu, čas je prelazi, dok se konačno velikim točilom ne spušta sve do Velikog Brda. Taj dio puta je vanredno interesantan, među okomitim stijenama izveden, pa kad se ta provalija gleda s mora, upravo se ne vjeruje, da je onuda izведен put na Biokovo. Cio silaz do Makarske traje koja $2\frac{1}{2}$ —3 sata, jer se dobar die puta po točilu može trkom prevaliti.

Sudbina je nesmiljena i kruta, pa tako se i njezin brod jednoga dana odbija od obale i plovi prama jugu. Ostavlja Makarsku, pa

Biokovo, Podgoru, Igrane, sela ispod njega; uzmiće Hvar i svršava svoju brdovitu ljepotu neznačnim plosnatim rtom. Redaju se lijepe dražice i sela na obali, samostan sv. Križa i dalje samostan Zaostrog, oba u divnom kraju. Biokovo spušta se u niže susjede, od kojih se još neki svojim oblikom, ne visinom, ističu. Na desno se strmo ruši Pelješac u more i daje sa sv. Ilijom (961 m) impozantan dojam.

Istoimeni susjed na kopnu, i ako manji, imade ipak neki strašniji utisak od ostalih, a takovi su — čini se — svi bregovi prozvani u čast gromovniku.

Brod nesmiljeno reže more i naglo se suzuje neretvanski kanal. Znam, da već duge plovidbe nije i da se valja dijeliti od azurne površine, od mirisa mora i širokih pogleda.

Biokovo je već iz vidika. O njemu ću razmišljati kasnije, a sad promatram kraj, koji još ne poznam, da i njega utisnem u pamet.

Eto, već smo na domaku. Već vidim, kuda će brod zaći da duboko zaplovi u kopno po Neretvi. Jasno se razabire izljev njene zelene vode u plavetilo mora. Brod plovi kroz obzidano korito Neretve. Čudni, mali čamci, krcati travom i plodinama plove po rijeci, tjerani garavim ljudima. Mnoštvo djece se kupa i skače s jedne i druge obale prama brodu, da se poi grava s valićima. Prolaze sela, Opuzen i dolazi za kratko Metković, gdje se valja iskrcati, odijeliti od zadnjeg dijela naše hrvatske pučine, od njenog broda. I taj nam je drag.

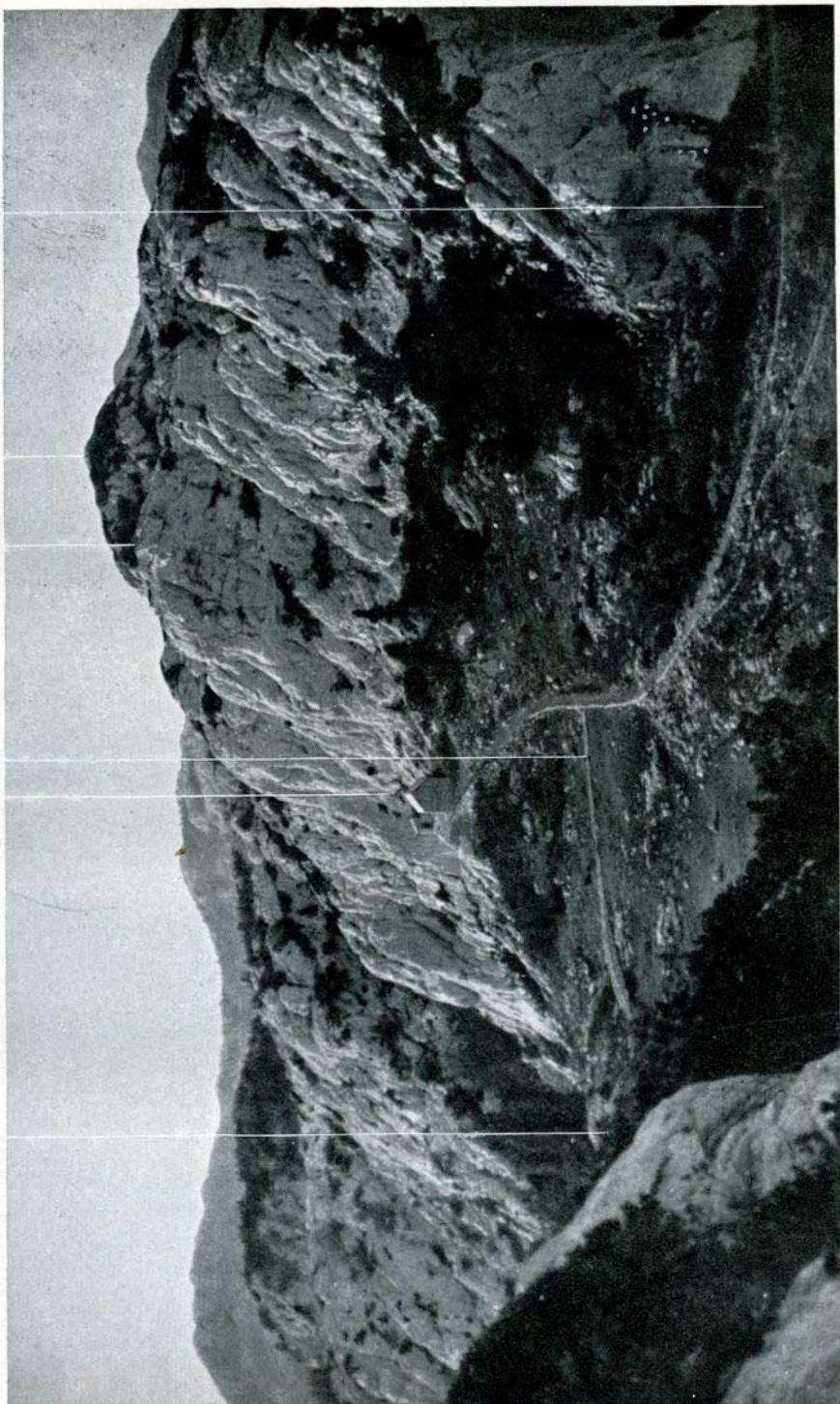
Tvrdo kopno. A daleko tamo još stražu straži pelješački sv. Ilija, stražu straži i upravlja čežnje k moru, k velikoj plavoj pučini.

GRADNJA PLANINARSKE KUĆE NA PLITVIČKIM JEZERIMA

Hrvatsko Planinarsko Društvo već je od svoga osnutka (1874.) živu pažnju posvećivalo Plitvičkim Jezerima, tomu biseru nad biserima u nizu prirodnih ljepota naše lijepe domovine. Osnivači njegovi: Dr. D. Pilar, Dr. J. Torbar, Dr. J. Šloser, Lj. Vukotinović i dr. često polaze onamo, istražuju njihovu geologiju i floru i u svojim spisima opisuju i otkrivaju vanredne čare toga zemaljskog raja. Već u početku društvenog djelovanja prireden je iz Zagreba na ponuku predsjednika Vukotinovića izlet na Plitvička Jezera, koja su naše planinare tako očarala, da su se slijedećih godina takvi izleti ponovili s većim brojem učesnika. A treba imati na umu, da je tada put na Plitvice bio skopčan s nemalim poteškoćama. Iz redova HPD-a potekli su doskora prvi stručni i popularni opisi Plitvičkih Jezera, kojima se svraća pažnja domaćega i stranoga svijeta na njihove prirodne čare i vanredne znamenitosti. Književnik i jezikoslovac A. Veber-Tkalčević, pjesnik Ivan Trnski, geograf Dr. Dragutin Franić, prirodoslovac i prvak planinarski Dragutin Hirc, koji su autori tih prvih opisa, bili su članovi HPD-a. A kad je god. 1898. osnovano društveno glasilo »Hrvatski Planinar«, zaredaše u njem članci i vrši se postojana propaganda za Plitvička Jezera. Za njih je zanimanje nakon polovične izgradnje ličke željeznice tako poraslo, da se je HPD

Foto : Dr. I. Krajač

NOVI VISINSKI PUT NA VELEBITU: OKOLIS ROSIJEVE KOLIBE

Put prema
Zavižanu

Grčmovača

Pasarićev Kuk

Put prema Aljanu

Rosijeve koliba

Veliko Rožansko
sedlo

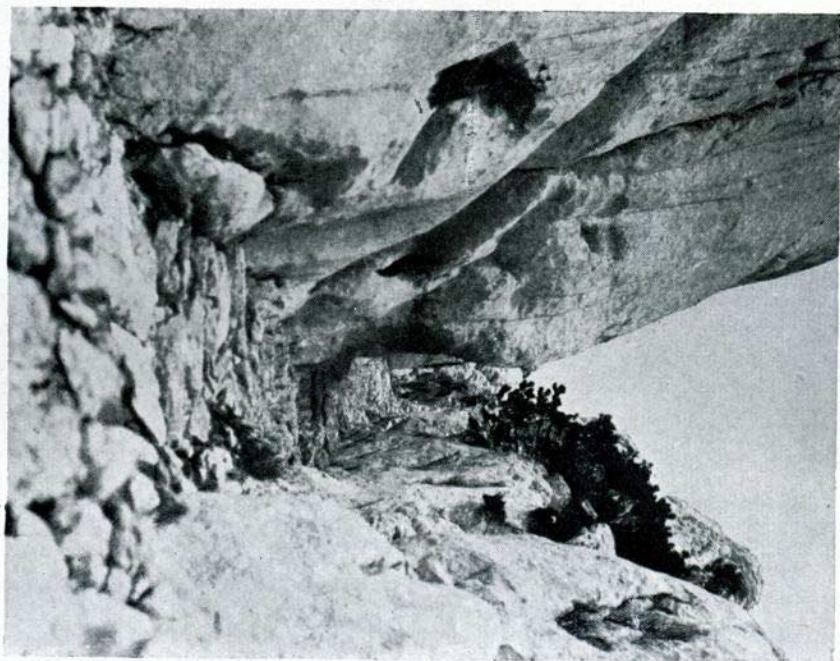

Foto: dr. I. Krajač

NOVI VISINSKI PUT NA VELEBITU; U JUŽNOJ
STIJEĆI PASARIĆEVA KUKA

Foto: dr. I. Krajač

NOVI VISINSKI PUT NA VELEBITU; SILAZ
KLANCEM SA SEDLA CRIKVINA

god. 1922. osjećalo ponukanim, da izda u svojoj nakladi bogato ilustrirani P a u - lićev »Vodič na Plitvička Jezera« sa svrhom, da služi posjetiocima kao praktičan priručni vodič i da Plitvicama pribavi što veći krug novih poznavalaca i prijatelja, koji one u punoj mjeri i zaslužuju. Podjedno je naše društvo god. 1921. uvrstilo u svoj građevni program gradnju planinarske kuće na Plitvicama, koja se snovala još u oči svjetskog rata (u proljeće god. 1914.), te je u tu svrhu posebnim podneskom od 2. XI. t. g. zamolilo ministarstvo šuma i ruda, da mu odstupi potrebnu katastralnu česticu za gradilište. Nato je naređenjem G. Ministra šuma i rudnika od 28. XI. 1921. br. 25611 odobreno u načelu, da se HPD-u u Zagrebu u rečenu svrhu proda jedna parcela u površini od 600 čet. hv. na vrhu glavice jezera Ciginovac u sjekoredu WE II. ljeskovačke šumske uprave po cijeni 1 krune za 1 čet. hvat. Istodobno je odredio G. Ministar, da se odnosna parcela u naravi izmjeri i omedaši i da se o njoj priredi nacrt. Na osnovu toga rješenja, a na poziv kr. drž. šumarije u Ljeskovcu od 5. IV. 1922. br. 300 HPD izaslalo je na Plitvice svoga odbornika graditelja g. Stjepana Uršića, koji je u sporazumu s upraviteljem rečene šumske uprave obavio iskoljenje toga gradilišta, dok je direkcija šuma na Sušaku imala (1925.) prema naređenju ministarstva provesti izmjeru i izraditi nacrt dodijeljene parcele na glavici Ciginovca u slučaju, ako taj okoliš nije uzet u zasnovanu regulatornu osnovu za Plitvička Jezera. Međutim je građevna djelatnost na Plitvičkim Jezerima bila potpuno obustavljena odlukom ministarstva šuma i rudnika, da se gradilišta ne će prodavati, dok se ne izradi regulatorna građevna osnova za buduće ljetovalište. To se pitanje maklos mrtve točke, kad je god. 1928. na osnovu ovlašćenja čl. 280. finansijskog zakona za god. 1928.-29., koje je uslijedilo na inicijativni predlog g. Dr. I. Krajača, šumska direkcija na Sušaku povjerila inspektoru g. ing. A. Premužiću izradbu nacrt za regulatornu osnovu Plitvičkih Jezer. Njegov je nacrt u glavnom prihvaćen na anketi, što je na poziv ministra šuma i ruda 29.—30. IX. 1929. vijećala na Plitvičkim Jezerima o novoj regulatornoj osnovi. Ali kako je tom osnovom, koju je prošle godine odobrilo ministarstvo šuma i ruda, obuhvaćena glavica jezera Ciginovac u svrhu izgradnje jednog naročitog monumentalnog ljetnikovca, izjavili su na anketi izaslanici ministarstva i direkcije šuma na Sušaku, da će se HPD-u umjesto već u načelu odobrenog gradilišta na spomenutoj glavici ustupiti drugo podesno zemljiste u središtu budućeg ljetovališta na sjevernoj obali jezera Kozjak, na terenu t. zv. Velike Poljane. Sada se radi na tome, da se to drugo gradilište odabere i doznači Hrvatskom Planinarskom Društvu. Međutim se i u odborima i među članovima i matice i podružnicama u više mahova isticali predlozi, da se ostvari osnova o gradnji planinarske kuće na Plitvičkim Jezerima. Tako je pred par godina na glavnoj skupštini matice iznesen (g. S. Bosanović) takav predlog, dok je HPD podružnica »Bilogora« u Bjelovaru g. 1928. na glavnoj skupštini zaključila, da votira iznos od D 1.000 za gradnju planinarske kuće na Plitvičkim Jezerima, a HPD podružnica »Vinica« u Dugoj Resi doznačila je matici u početku god. 1930. u tu svrhu znatan iznos od D 6.000.— Za njihovim se uzornim primjerom povela HPD »Gvozd« u Sisku, doznačivši netom matici iznos od D 1.000.— u istu svrhu. Središnji je upravni odbor god. 1930. podnio predstavku nadležnom ministarstvu trgovine i industrije (odsjeku za turizam), u kojoj je razložio prijeku potrebu gradnje planinarske kuće na Plitvičkim Jezerima, ali kako mu za izvedenje te osnove ni iz daleka ne dostaju vlastita sredstva, zamolio je ministarstvo za posređovanje kod ministarstva šuma i ruda, poljoprivrede, narodnog zdravlja, građevina i kod banske uprave Savske banovine za novčanu pripomoć u tu svrhu.

To je pitanje među planinarima ponovo pokrenuto ove godine prigodom svečanog otvorenja novih spilja na Plitvičkim Jezerima, kadno su se brojni planinari

složili u predlogu, da se poslije izgradnje planinarske kuće na Risnjaku ima graditi prva planinarska kuća na Plitvičkim Jezerima. Tim povodom dobili smo više dopisa o tom pitanju sa željom, da se objelodane u našem glasilu. Jedan od prvih javio se naš začasni član, mnogo zasluzni predsjednik HPD podružnice »Gvozd« u Sisku, g. V. Borovečki, ovim člankom:

P.

Kad sam pročitao izvještaj ovogodišnje planinarske glavne skupštine, u kojem g. predsjednik izvještava o broju planinarskih kuća i skloništa te o agilnosti naših podružnica, koje navještaju daljnju gradnju planinarskih kuća, pa kad sam se sjetio, da unatrag 10—15 godina nismo imali, osim na Medvednici, gotovo ni jedne kuće, obuzelo me čuvstvo radosti i ponosa, da sam planinar. Tako brza gradnja kuća najjasniji je dokaz, što može dobra volja i razvijena planinarska svijest!

Što znači za planinara uredena kuća ili barem dobro sklonište, znade procjeniti svaki iskusni planinar, a naročito onaj, kojega je nevrijeme, pa još k tome noću, uhvatilo u planini.

Mnogo su važne planinarske kuće na takovim planinama, gdje se tura ne može obaviti u jednom danu; stoga bi se prvenstveno imale graditi na takovim gorama, kao što su Velebit, Velika Kapela, Dinara, Gorski Kotar, Biokovo i na drugim duljim gorskim kosama ili na krasnim, a udaljenim mjestima (Plitvička Jezera). Štujem i cijenim agilnost i volju pojedinih podružnica, koje žele da svom kraju grade planinarske kuće, pače hotele; ali sa planinarskog gledišta takove gradnje ne odobravam.

Naša marljiva i agilna podružnica u Varaždinu smjera graditi kuću većeg stila na Ravnoj Gori, pa u tu svrhu sakuplja i novac te je već priličnu svotu i sabrala.

Ja sam i sâm Zagorac, pa mi je vrlo milo, kada se gdjegod u Zagorju načini nešto novo. Tako bi mi i kuća na Ravnoj Gori bila draga i mila, kad bi bilo novaca. Na Ravnoj Gori imademo sklonište, koje bi trebalo malo urediti i to bi dostajalo za niz godina. Neka mi dragi »lancmani oprostiju«, ali za sada, dok imade većih potreba za gradnju kuća, držim, da nam kuća na Ravnoj Gori, zamišljena u takovom stilu, nije prijeko potrebna. Ta bi kuća, koliko sam informiran, sa uredajem i vodovodom stajala preko 200.000 dinara, a onda bismo imali jedan lijepi, po svoj prilici — nerentabilni objekt, koji bi vrijeme istrošilo i uništilo. Ravna Gora nije — Pohorje. Mi imademo važnije potrebe sa planinarskog, materalnog i općeg gledišta, a to je u prvom redu gradnja kuće na Plitvičkim Jezerima, gdje već imademo i zemljište. Evo zašto! 1. Planinarska (mislim pješka) tura na Plitvička Jezera u jednom danu je gotovo nemoguća, a gospodski (autobusom) je za većinu planinara preskupa. Tako je planinar prisiljen da barem jednu noć konači na Jezerima, što turu znatno poskupljuje, jer mora noćiti u tamošnjim hotelima, koji u saisoni ne znadu, što bi tražili za sobu i opskrbu. 2. Stan i hrana je na Jezerima u svakom pogledu nerazmjerno skupa. Pisac ovih redaka platio je za jednu sobu sa dva kreveta za dvije noći 186 dinara i to na Labudovcu, a za jednu citronu 24 dinara! Kako bi nam, kraj takovih prilika i cijena, dobro došla planinarska kuća!

Kad bi se na Jezerima sagradila planinarska kuća, te visoke cijene otpale bi same po sebi, jer nisu ničim opravdane. Planinarsko društvo ne bi imalo toliko izdataka, jer ne bi trebalo bogzna koliko osoblja ni luksusa, pa bi moglo cijene svemu sniziti, a to bi utjecalo i na ostale gostioničare, da idu sa cijenama dolje. U tu kuću imao bi biti osiguran pristup u prvom redu za planinare, a onda za sve ostale izletnike. Čim bi cijene na Jezerima pale, vjerojatno je da bi se turi-

stički promet na Jezerima digao, jer mnogoga i mnogoga privlači ljestvica Jezerima, a odbija skupoča.

Nastaje pitanje, kako da se namakne novac za gradnju kuće na Jezerima? Evo jednog predloga:

H. P. D. središnjica u Zagrebu osnovala je prije nekoliko godina fond za gradnju planinarskih doma u Zagrebu te je u tu svrhu sakupila svotu od nekih 200.000 dinara. Ovo je svakako prilična svota za gradnju jedne planinarske kuće, ali je svakako premalena za gradnju reprezentativnog planinarskog doma u Zagrebu, gdje svaka takova gradnja ide u milijune; a kada i kako ćemo mi planinari sakupiti tu svotu?! Po tome mislim, da bi se gradnja planinarskog doma odgodila do boljih prilika, jer je sada neostvariva! Sakupljenu svotu neka bi središnjica dala kao zajam za gradnju kuće na Plitvičkim Jezerima, jer zemljište već imademo.

Spomenuo sam, da i podružnica u Varaždinu imade sakupljenu priličnu svotu, mislim oko 50 hiljada. Neka i ova podružnica sada odustane od gradnje hotela ili ljetnikovca u Ravnoj Gori, a veći dio ove svote neka dade bar kao zajam za zajedničku kuću na Jezerima, koja su Meka naših planinara iz bliza i daleka. Osim toga imala bi se svaka podružnica obvezati, da će u roku od godine dana dati u tu svrhu 1000—2000 dinara, što bi donijelo oko 70—80 hiljada dinara. Računajući, da bi nam Banska uprava i Ministarstvo pritekli u pomoć sa kojih 20 do 30 hiljada dinara, držim, da bi se sakupilo oko 350—360 hiljada dinara, a sa tim novcem mogla bi se na Jezerima, gdje je radna sila jeftina, a dovoz laganiji nego na Mosor, Visočicu ili na drugi koji vrh, u najkraće vrijeme sagraditi pristojna jednokatnica sa mansardom i nusprostorijama.

Ovih par redaka napisano je u najboljoj namjeri i želji pa molim, da se tako i uzme. Nade li se gdje kakav bolji predlog, neka se iznese, a na vodstvu je, da sve predloge razmotri i da doneše konačni predlog i da pristupi što prije gradnji planinarske kuće u Plitvičkim Jezerima.

V. Borovečki.

Malone istodobno primili smo od M. Filjaka, predsjednika H. P. D. podružnice »Zrin« u Petrinji, ovaj dopis o istom predmetu:

Ovih dana vratili su se 24 člana naše podružnice sa Plitvice, obavivši vrlo uspjeli izlet. Putovali smo otvorenim i za izletnike preudešenim teretnim autom. Iz Petrinje smo išli preko Kostajnice, Bos. Novog, Bišća i Ljeskovca, a sa Plitvice se vratili preko Rakovice, Slunja, Cetingrada i Topuskog. Vožnja nas je došla po osobi D 100, a put je trajao jedan dan. Ovim ćemo autom poći na još nekoliko zasnovanih izleta u Gorski Kotar, Primorje i Bosnu. Ako željeznica ne dade povoljnije pogodnosti planinarima, mi ćemo si na ovaj način pomoći. Time dobivamo i na vremenu i na novcu.

Na tom izletu razmišljao sam o tome: cd kolike bi važnosti bila za planinare planinarska kuća na Plitvicama! Jezera su mjesto, kamo se po nekoliko puta može doći, a uvijek sa željom, da se na njih vrati. Nikad se čovjek ne može zasiliti one ljestvite. No kolikogod sam puta bio ondje, svaki put se vraćam s nekim osjećajem, da sam oplijenjen i izrabljen. I režija, i kratka sezona i udaljenost od željeznice, sve to ne može biti razlog, da cijene na Plitvicama budu tako nerazmjerne visoke. To jako škodi glasu Plitvice, a nas je ponukalo, da svoj skori ponovni izlet teretnim autom na Jezera udesimo tako, da ne ćemo ni dinar ostaviti vlasnicima hotela i penziona. Razmišljajući o gradnji buduće planinarske kuće na Plitvicama gledao sam one seljačke drvene, pa i zidane kućice na Jezerima i oko njih. Nigdje one ne narušavaju veličanstveni sklad

prirode; što više, u svojoj skromnosti one ga samo povećavaju, što se ne bi moglo reći o svim onim gospodskim zgradama i kućerinama na obali Jezera. Na njih bi se mogla primijeniti ona Rousseauova: »Sve je dobro iz ruku Stvoritelja, a sve iznakaženo iz ruku čovjeka.«

Po mome sudu nemaju pravo oni, koji žele, da taj budući planinarski dom bude monumentalna zgrada, da tobože dolično reprezentira planinarsko društvo. Sve se bojim, da se ne bi time i opet učinilo nešto, što bi kvarilo jedinstvenu veličajnost Jezera. Previše je toga na Jezerima pokvareno, a da bi se još dalje u tom smjeru nastavljalo. Kod ovog Božjeg djela neka čovjek bude tako sićušan i neznatan, da mu se dopusti samo to, da neograničeno hvali i slavi njihova Stvoritelja, a ne da svojom preuzetnom djelatnošću ruši i kvari ono, što je savršeno. Neka čovjek izvodi smione nacrte i pokazuje stvaralački zanos u gradovima, koji i jesu umjetna tvorevina; ali Prirodu neka ne dira. Ja bih predložio, a svoj predlog osnivam na vlastitom iskustvu, da se za planinarski dom na Plitvicama sagradi dotjerana i usavršena seljačka drvena kuća ovog kraja. Potrebni drveni i kameni materijal je na licu mjesta. Sposobni i solidni majstori tesari iz Turopolja sagradili bi takav dom uz umjerene cijene. Ako se već imade gradilište, sve to ne bi skupo stajalo. Sa izgradnjom takve kuće doskočilo bi se jednoj velikoj potrebi. Od svih naših kuća, osim Tomislavova doma na Sljemenu, ta bi bila najviše posjećivana od planinara i drugih izletnika i ljeti i zimi.

M. Filjak.

GLAVNE SKUPŠTINE PODRUŽNICA H. P. D-A

HPD podružnica »Ivančica« u Ivanču

držala je 10. V. o. g. svoju IX. redovitu glavnu godišnju skupštinu, koju je otvorio predsjednik g. Dr. Albert Špiler pozdravnim govorom. Nato je tajnik g. Mate Jaklin izvjestio o prošlogodišnjem radu: podružnica broji 68 članova, i to 60 redovitih i 8 utemeljitelja. U ovoj je godini istupilo 9 redovitih, a pristupio 1 redoviti član. Uzrok je istupanju ukinuće pojedinačne trokratne pogodnosti na željeznici. Priređeno je više zajedničkih izleta na Ivančicu, koju je kroz ljetne mjesecе svake nedjelje nekoliko članova posjećivalo. U lipnju 1930. prireden je zajednički izlet na Ravnu Goru sa 14 članova, a u mjesecu kolovozu na Strahinjščicu sa 5 članova. Na pojedinačnim izletima bilo su 2 člana u srpnju u Savinjskim Alpama i po jedan član u Julijskim Alpama, Karavankama, Gorskom Kotaru, na Bledu i Bohinju. Dne 6. VII. posjetio je Ivančicu predsjednik HPD-a matice prof. J. Pasarić sa gospodom i potpredsjednikom g. Mirkom Bothe-om. — U prošlo je godini posjetilo Pasarićevo kuću na Ivančici 680 planinara, koji su se u knjigu posjetilaca upisali, a bilo ih je još koja stotina u kući, koji se nisu upisali. Više je susjednih osnovnih škola priredilo izlete na Ivančicu sa školskom djecom, pa daci Čakovačke učiteljske škole i Varaždinske gimnazije pod vodstvom svojih profesora. Dne 7. rujna bila je proslava jednogodišnjice posvete i otvorenja Pasarićeve kuće i piramide na Ivančici, na koju je došlo oko 200 planinara iz Zagreba, Varaždina, Čakovca i Ivance. Planinare je pozdravio predsjednik g. Dr. A. Špiler i zahvalio im na lijepom posjetu, naročito predsjedniku matici J. Pasariću, koji je nato održao prigodni govor i prisutne planinare pozvao, da našu lijepu Ivančicu što više posjećuju. Posjet je kuće u prvoj godini dosta dobar, te ima nade, da će u buduće još bolji biti. Podružnica se borila s finansijskim poteškoćama, jer je imala isplatiti zadnji obrok za gradnju piramide u iznosu od D 3.962.50 i plaćala čuvara kuće s D 150 mjesечно, a prihoda

osim članarine i pristupnine nije bilo. Zato se odbor obratio g. banu Dr. I. Peroviću prigodom njegova dolaska s molbom za pripomoć, da može isplatiti dug za izgradnju planinarske kuće i piramide na Ivančici. G. ban uvidjevši opravdanost naše molbe doznačio je rješenjem od 15. IV. o. g. br. 6055-VIII pripomoć od 10.000 dinara, čime će se moći podmiriti spomenuti dug. Podružnica je primila od HPD matice šest željeznih sklopnih kreveta za Pasarićevu kuću na Ivančici, a iz ostatka podijeljene pripomoći može se i ostali namještaj nabaviti. Skupština prima jednoglasno tajnički izvještaj s odobravanjem na znanje. Ujedno zaključuje, da se uz kuću na Ivančici izvede nužnik iz kamena. Blagajnik g. Franjo Hafner izvješćuje o stanju blagajne, a rezatori gg. Dr. Bruno Steiner i Dr. Mavro Špiler izjavljuju, da je blagajničko poslovanje vodeno u potpunom redu, te predlažu, da se odboru podijeli odrešnica, što skupština jednoglasno prima. — Nato se je prešlo na izbor upravnog i nadzornog odbora za dvogodišnju periodu 1931.-32. Jednoglasno su izabrani ovi: predsjednik Dr. Albert Špiler, opć. liječnik u Maruševcu, potpredsjednik Dr. Bruno Steiner, odvjetnik u Ivancu, tajnik Mate Jaklin, opć. bilježnik II. u Ivancu, blagajnik Franjo Hafner, priv. činovnik; odbornici: Dr. Maksimilijan Bohaček, upravnik kaz. zavoda u Lepoglavi, Vinko Frischić, opć. načelnik u Ivancu, Branko Borovečki, upravitelj škole, Marijan Kriglović, pravnik; nadzorni odbor: Dr. Mavro Špiler, zdravstveni inspektor, Vladimir Rožić, upravnik vaspitnog zavoda u Pahinsku. — Kod eventualija povela se riječ o obnovi markacije na Ivančici te je pročelnikom za markaciju putova izabran odbornik Marijan Kriglović.

DRUŠTVENE VIJESTI

POCETAK GRADNJE PLANINARSKE KUĆE NA RISNJAKU. Pošto su izvršene potrebne predradnje i našemu društvu izdana od sreskog načelstva u Delnicama građevna dozvola, pristupilo se u prvoj polovici rujna gradnji planinarske kuće pod vrhom Risnjaka (1528 m) u Gorskom Kotaru. U dogovoru sa H. P. D. podružnicom »Velebit« na Sušaku odustalo se od gradnje veće jednokatne kuće s mansardom, te je odlučeno, da se s obzirom na poznate gospodarske prilike gradi nešto manja kuća, t. j. prizemnica sa mansardom i cisternom (25 kubika sadržine) po nacrtu našega odbornika, g. ing. Josipa Neumanna. Prihvaćena je ponuda poduzetnika Marka Vukelića, poznatog graditelja naših planinarskih kuća na Velebitu, Ivančici i Mosoru, i to za svekolike radnje na toj kući (prizemlje, mansarda i cisterna) uz ukupnu svotu od D 250.000, a osim toga odobren mu je poseban iznos od D 4.000 za izgradnju potrebnog dovoznog puta od Smrekovca do gradilišta na terasi između Velikog i Malog Risnjaka (oko 1450 m). Položaj kuće ustanavljen je 13. IX. na licu mjesta u prisluču g. ing. Neumanna i nekolicine odbornika i članova središnjice, te je iskoljčen građevni pravac tako, da je ulaz u kuću okrenut prema jugoistoku, a sama kuća tako postavljena, da je do nje slobodan pristup zraku sa sviju strana, a uz to je zgrada u smjeru sjever-jug zaklonjena Velikim i Malim Risnjakom. Okolo kuće je prostrana ravna terasa sa širokim pogledima prema jugu, jugozapadu, sjevero-istoku kao i prema vrhu Velikog Risnjaka, dok je iza nje smještena cisterna s kraćim dovodom do kuće i kuhinje, a opet zaklonjena od svake pasaže. Sa radnjama cisterne odmah je započeto, te će doskora biti gotova. Ujedno je proširen dovozni put od Smrekovca do Torbarove livade, a odavle izgrađen novi kameni put u vijugama do gradilišta. Za noćenje poduzetnika i radnika ustupljena je društvena popravljena planinarska koliba u Smrekovcu. Šumski dohodarstveni ured knezova Turn-Taxisa u Delnicama ponovno je izšao u susret H. P. D-u time, što je na

našu molbu dao dozvolu za proširenje i izgradnju spomenutog dovoznog puta i za paljenje vapnenice na njegovu zemljištu te uz povoljne uvjete doznačio građevni materijal u blizini gradilišta. Ako bude iole pogodno vrijeme, ove se godine ima izgraditi cisterna, ispaliti vapno, dopremiti pjesak i cement, posjeći građevno drvo i dovesti na gradilište, prirediti kamena građa, iskopati temelji kuće, a po mogućnosti podići zidovi prizemlja; dok bi se gradnja ostalih dijelova ostavila za proljeće i ljeto tako, da bi kuća mogla biti gotova do početka kolovoza buduće godine. Za gradnju risnjačke kuće zanimaju se već mnogi naši planinari, pa se je onomadne više njih uspelo na Risnjak, da se na svoje oči uvjere, kako se evo počela ispunjavati davnna njihova želja.

PRINOS H. P. D. PODRUŽNICE »MOSLOVINA« ZA PLANINARSKU KUĆU NA RISNJAKU. Dne 17. IX. o. g. držala je ova naša podružnica u Kutini redovitu glavnu skupštinu, na kojoj je na predlog svoga predsjednika g. Dr. Ignacija Perinića zaključila doznačiti matici doprinos od D 1.000 za gradnju planinarske kuće na Risnjaku. Ugledale se i druge posestrime u hvale vrijedan primjer »Moslavine!«

NAŠ PREDSJEDNIK IZABRAN PREDSJEDNIKOM »ASOCIJACIJE SLAVENSKIH PLANINARSKIH DRUŠTAVA«. Slavenska planinarska društva: »Klub československých turistů« (K. Č. S. T.) sa oko 80.000 članova u Pragu, »Polskie Towarzystwo Tatrzanskie« u Krakovu (20.000 članova), »Savez planinarskih društava kraljevine Jugoslavije (30.000 čl.), »Bulgarsko Turističesko Družestvo sa Junošeskim Sojuzom u Sofiji (16.000 čl.) — udružila su se g. 1925. u zajedničku organizaciju pod nazivom »Asocijacija slavenskih planinarskih društava« sa ciljem solidarne propagande, zaštite i zastupanja planinarskih interesa. Asocijacija ima svoje sjedište i drži kongres svake godine u drugoj slavenskoj državi, dok glavni sekretariat ima stalno sjedište u Pragu. Ove je godine bilo sjedište u Poljskoj, te je održan od 12.—15. IX. kongres u Lavovu, na kojem su sudjelovali ovi delegati iz Jugoslavije: Makso Hrovatin i Dr. J. Oblak iz Ljubljane, Dr. Senjor iz Maribora te Josip Pasarić iz Zagreba. Kongresu je predsjedao sveuč. prof. Dr. Valerije Goetel, potpredsjednik Poljskog Tatranskog Društva. Primljeno je više važnih zaključaka, koje ćemo zajedno sa izvještajem o kongresu donijeti u naредnom broju, pa je odlučeno, da se iduće godine kongres održi u Zagrebu zajedno sa slavenskom turističkom izložbom. Budući da sjedište Asocijacije po određenom redu od nove godine (1932.) prelazi u Jugoslaviju, izabran je njezinim predsjednikom za buduću godinu g. Josip Pasarić, predsjednik H. P. D-a.

SADRŽAJ: D. Jakšić: Matterhorn (4.505 m) sa 3 slike u prilogu, str. 261. — Dr. I. Krajač: Novi visinski put na Sjevernom Velebitu (sa 3 slike u prilogu), str. 272. — Dr. Zlatko Prebeg: Po Biokovu i oko njega, str. 276. — J. Pasarić, V. Borovečki i Matija Filjak: Gradnja planinarske kuće na Plitvičkim Jezerima, str. 282. — Glavne skupštine podružnica H. P. D-a: H. P. D. podružnica »Ivančica« u Ivancu, str. 286. — Društvene vijesti: Početak gradnje planinarske kuće na Risnjaku, str. 287. — Prinos HPD podružnice »Moslavina« za planinarsku kuću na Risnjaku, str. 288. — Naš predsjednik izabran predsjednikom »Asocijacije slavenskih planinarskih društava«, str. 288.

»Hrvatski Planinar« izlazi 12 puta na godinu: pretplata stoji godišnje Din 50.— (za dake i naučnike Din 40.—; za inozemstvo Din 70.—). Pretplatu, reklamacije, rukopise i fotografije prima HPD središnjica u Zagrebu, Dolac broj 1. Odgovorni urednik: prof. Josip Pasarić, Medveščak br. 57. — Izdavač »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tiskar »Tipografije« d. d. Zagreb, Preradovićev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Zagreb, Selska c. 39.